

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «магістр»

на тему:

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВУ СФЕРУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Виконала:

студентка II курсу, 63 групи
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Наливайко Наталія Василівна

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної та початкової
освіти
Кошель Анна Павлівна

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2021 року.

Студентка

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Науковий керівник

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*
протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Ірина ТУРЧИНА

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	10
1.1. Аналіз стану дослідження проблеми використання казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку у педагогічній теорії та практиці	10
1.2. Казкотерапія як сучасна здоров'язберезувальна технологія у роботі з дітьми в умовах закладів дошкільної освіти.....	18
1.3 Зміст та особливості емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку засобами казкотерапії.....	27
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КАЗКОТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ НА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВУ СФЕРУ ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	38
2.1. Організація дослідно-експериментальної роботи щодо вивчення впливу засобів казкотерапії на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку	38
2.2. Зміст експериментальної роботи щодо дослідження впливу засобів казкотерапії на емоційно-вольову сферу дітей в умовах закладу дошкільної освіти.....	44
2.3. Аналіз проведеної дослідно-експериментальної роботи	51
Висновки до розділу 2	57
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема морального виховання особистості завжди була і залишається однією з актуальних проблем суспільного розвитку, а в умовах впливу сучасних негативних факторів: гібридна війна, зниження загального рівня життя, соціальної захищеності населення України, зниження рівня громадської свідомості, екологічні проблеми, пандемія COVID-19 і пов'язані з нею карантинні обмеження, погіршення стану здоров'я на вона набуває особливого значення. Дитина в дошкільному віці ще не зможе усвідомлює глибину глобальних змін світу, і постійно перебуває в емоційному полі дорослих, які з різним успіхом намагаються адаптуватися до нових реалій сьогодення [27, 40; 41].

Події останнім часом підтвердили, що економічна дезінтеграція, соціальна диференціація суспільства, знецінення духовних цінностей негативно позначились на суспільній свідомості українців, різко знизивши виховний і освітній потенціал української культури та мистецтва як найважливішого фактору морального виховання людини [39].

Сучасний період вдосконалення процесу морального виховання особистості відбувається шляхом покращення його якості та оптимізації. Провідна роль цьому процесі належить вихованню як цілеспрямованому, спеціально-організованому, контрольованому, планомірному процесу, який включає широкі потенційні можливості у виховні й формуванні особистості, як об'єкту і суб'єкту виховного впливу (Н. Гавриш [14], А. Богуш [14], І. Данилюк [17], Е. Куцин [30], Г. Локарева [33], І.Мельник [35] та ін.).

Одним із ефективних і сучасних засобів які пропонують використовувати для впливу на емоційно-вольову сферу дослідники різних суміжних галузей педагогіки, медицини, психології об'єктом яких є дослідження процесу формування майбутньої особистості як повноцінного члена суспільства є казкотерапія (І.Бабин [6], О. Василевська [12], Л. Виготський [13], І. Данилюк [17], І. Єнгаличева [19], С. Кулачківська [29], Г.Локарева [33] та ін.).

Дослідження проблеми використання казкотерапії на формування морального світу, загальнолюдських цінностей дітей дошкільного віку особливо актуально і сьогодні, оскільки:

по-перше, наукового дослідження на сучасному етапі під дією нових факторів про які ми зазначали на початку роботи в даному аспекті проблеми у вітчизняній педагогічній науці спеціально не проводилося;

по-друге, в умовах інтеграції і урбанізації вітчизняної культури, діджиталізація яка істотно вплинула на занедбання традицій сімейного читання, недостатня увага, що приділяється батьками формуванню моральних уявлень у дітей, використання казкотерапії для впливу на емоційний стан дитини, мотивацію її вчинків в умовах соціалізації особистості дошкільника представляє теоретичний й практичний інтерес.

Сьогодні ступінь наукової розробленості проблеми у вітчизняній літературі в основному спрямований на вивчення проблем впливу казкотерапії на внутрішній світ та моральні цінності дітей дошкільного віку (О. Василевська [12], І. Данилюк [17], І. Єнгалічева [19], С. Кулачківська [29], Е. Куцин [30], А. Фрадинська [60], Е.Юрчук [69] та ін.).

Значний інтерес в контексті нашого дослідження мають роботи, в яких розглядається проблема слова як інструменту лікувальної педагогіки (Л. Гридковець [17], І. Данилюк [17], І. Єнгалічева [19], І. Садова [52], Р. Ткач [54], Т.Шульга [64], І.Шестопал [69] та ін.).

Особлива увага прикута дослідниками вивченню казкотерапії як рушійної сили особистісного розвитку дитини-дошкільника, оскільки будучи активним, хоч і не директивним навіюванням, казкотерапія у своїх символах та колізіях містить зашифровані найважливіші психологічні характеристики, моделі поведінки, моральні цінності, переконання та етапи становлення (І. Данилюк [17], А. Леонт'єв [31], М. Мушкевич [31] та ін.).

Добре відомі науці та способи корекції внутрішнього світу дошкільників через творчість. Вже сам перехід від репродуктивної діяльності

до творчої, зміна споживчої позиції на творчу означає переверот у свідомості людини (Л. Гридковець [17], О. Цінько [61], Л. Шалімова [62] та ін.).

Аналіз останніх досліджень, спрямованих на вивчення діагностичних та корекційно-розвивальних можливостей фольклору, літературних казок різних жанрів (І. Садова [52], Т.Шульга [64], І.Шестопал [69] та ін).

Аналізуючи досвід використання казкотерапії у впливі на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку, ми виявили суперечність між необхідністю морального виховання підростаючого покоління в сучасних умовах та недостатнім методичним забезпеченням процесу використання існуючих технологій казкотерапії у впливі на емоційно-вольову сферу дітей в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти (далі ЗДО).

У зв'язку з цим, з урахуванням гостроти соціальних очікувань, для вирішення даних суперечностей, усвідомлюючи важливість її практичного значення, зумовили вибір теми нашої кваліфікаційної роботи: «Казкотерапія як засіб впливу на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати значення казкотерапії, розробити та експериментально перевірити комплекс заходів з метою впливу на емоційно-вольову сферу дітей в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – процес формування емоційно-вольової сфери дітей в закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи казкотерапії як засобу впливу на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі основні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічні, науково-методичні, літературні джерела з проблеми використання казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку у педагогічній теорії та практиці.

2. Обґрунтувати, розкрити та уточнити сутність основних понять дослідження «казка», «казкотерапія», «здоров'язбережувальна технологія»,

«емоції», «емпатія», «казкотерапія в закладах дошкільної освіти».

3. Теоретично обґрунтувати зміст, форми, методи формування емоційно-вольової сфери дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

4. Експериментально перевірити ефективність використання елементів казкотерапії у формуванні емоційно-вольової сфери дітей в умовах закладу дошкільної освіти.

Відповідно до поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження:**

– теоретичні – аналіз, синтез, порівняння та узагальнення джерельної бази дослідження з метою виявлення стану розробленості проблеми використання технології казкотерапії у роботі з дітьми в умовах ЗДО в психолого-педагогічній, валеологічній, фаховій, методичній літературі вітчизняних та зарубіжних авторів;

– емпіричні – спостереження, бесіда, анкетування, педагогічний експеримент, педагогічне спостереження для визначення рівня впливу засобів казкотерапії на емоційно-вольову сферу дітей в умовах ЗДО.

– методи математичної обробки даних – збір, математична обробка результатів дослідження, кількісний та якісний аналіз емпіричних даних, відображення їх табличних і графічних формах з метою фіксації й демонстрації отриманих результатів внаслідок проведеної дослідно-експериментальної роботи дослідження.

Теоретичними і методологічними основами дослідження є наукові роботи дослідників у галузі психології (врахування загально-психологічного аналізу (Г.Абрамова [1], А. Леонтьєва[31], В. Поліщука[44] та ін.) періодизація психічного розвитку (Л. Виготського[13], Д. Ельконіна[66] та ін.), формування особистості дітей дошкільного віку (Л. Божович [1], І. Бех [3], О. Запорожець [25] та ін.) підходи до розуміння емоційно-вольової сфери дітей (В. Бойка [3], І. Мельник [1], Т. Шульга [64] та ін.) дослідження методів психологічного впливу на особистість дітей (І. Бабин [6], О. Василевська [12], І. Данилюк [17], Т. Зинкевич-Евстигнеева [22],

Ю. Приходько [50], А. Петровський [65]) та педагогіки (системного дослідження природи здоров'я та використання потенційних можливостей казкотерапії як оздоровчої технології (Т. Андрющенко [2], Г. Беленька [10], Н. Гавриш [14], Л. Гридковець [17], І. Данилюк [17], М. Єфіменко [25], І. Єнгаличева [19], А. Кошель [25], Н. Лісневська [32], І. Садова [52], Р. Ткач [54], Т. Шульга [64], І. Шестопал [69] та ін.), дослідження методів впливу на емоційно-вольову сферу дітей засобом казкотерапії О. Байер [7], Ю. Голубова [15], І. Садова [52], І. Шестопал [69] та ін.).

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому що уточнено:

- сутність основних дефініцій дослідження: «казка» «казкотерапія», «здоров'язбережувальна технологія», «емоції», «емпатія», «моральні норми»;
- критерії, показники та рівні впливу засобів казкотерапії на емоційно-вольову сферу дітей в умовах ЗДО;

удосконалено – зміст та навчально-методичне забезпечення процесу використання технології казкотерапії у роботі з дітьми в умовах закладу дошкільної освіти.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розроблені навчально-методичного посібника «Використання казкотерапії в освітньому процесі закладів дошкільної освіти» (Додаток 3). Зміст посібника розроблено для системи дошкільної освіти і містить матеріали щодо: використання методу казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку. аналіз науково-педагогічну літератури; упорядковано і систематизовано напрацювання, методичні рекомендації щодо використання казкотерапії в освітньому процесі ЗДО тощо [41].

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження обговорено під час:

Міжнародної науково-практичної конференції «Recent Scientific Investigation» (June 11-12, 2021) Осло. Норвегія.

Всеукраїнської науково-практичної конференції «Розвиток гнучких

умінь (soft skills) у процесі освітньої діяльності: теорія і практика» (25 лютого 2021 р.), м. Глухів.

Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (11-12 червня 2021 р.), м. Чернігів.

Експериментальною базою дослідження був Комунальний заклад «Заклад дошкільної освіти №69 «Струмочок» Чернігівської міської ради.

Експериментальна робота реалізовувала в три взаємопов'язанні етапи.

На першому етапі (вересень-листопад 2020 р.) – здійснено аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної, художньої, валеологічної, фахової літератури вітчизняних та зарубіжних авторів з проблеми використання технології казкотерапії у роботі з дітьми в умовах закладу дошкільної освіти. Розроблено план і алгоритм експериментальної роботи.

На другому етапі (листопад 2020 р. – жовтень 2021 р.) – проведено констатувальний експеримент який передбачав виявлення стану використання технології казкотерапії у роботі з дітьми в умовах ЗДО (педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, бесід). Здійснювався збір емпіричних даних, фіксувались та аналізувались результати проведеної роботи.

На третьому етапі (жовтень-грудень 2021 р.) – здійснено узагальнення й систематизацію отриманої інформації, розроблено методичні рекомендації в результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 3-х публікаціях. 1- міжнародному науковому виданні, які зареєстровано в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації МОН України, 1- українському періодичному виданні та 1 – навчально-методичних посібник [40 – 42].

Структура магістерської роботи зумовлена логікою дослідження та складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (71 найменування, що охоплюють 7 сторінок) і 6 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 102 сторінки. Основний текст дослідження викладено на 61 сторінці. Робота містить 7 таблиць, 3 малюнки.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ
В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1.1. Аналіз стану дослідження проблеми використання казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку у педагогічній теорії та практиці

Динамічні і глобалізаційні процеси які відбуваються в світі, нажаль не оминули українське суспільство (зниження рівня громадської свідомості, екологічні проблеми, пандемія COVID-19 і пов'язані з нею карантинні обмеження гібридна війна, зниження загального рівня життя, соціальної захищеності населення). Стрімкість подій, насиченість інформацією, постійні зміни – ось що оточує сучасних дітей у епоху повну протиріч. Телевізійні передачі, комп'ютерні ігри, використання планшетів і гаджетів, замінює дитині в дошкільному віці живу взаємодію з батьками та однолітками. Побачені сюжети на екрані дитина частіше всього втілює життя. Психічного та фізичного розвитку в даному віці замало, щоб витримувати такі навантаженнями. Це негативно позначається на формуванні гармонійної всебічно розвиненої особистості [27, 40; 41].

Т. Шульга зазначає – «Оскільки зростає імпульсивність у поведінці, виникають проблеми в контролі над своїми емоціями та переживаннями, відповідно ускладнюється розуміння емоцій інших людей і все це позначається на емоційно-вольовій сфері дітей дошкільного віку в тому числі з особливими освітніми потребами» [64, с.2].

Здатність дитини емоційно відкликатися на стан іншої людини включає в себе вміння розпізнавати емоції, прояв співпереживання, співчуття, прагнення допомагати іншим, та надання реальної допомоги досліджується науковцями в контексті формування емоційно-вольової сфери дітей (О. Василевська [12], І. Данилюк [17], І. Єнгаличева [19], С. Кулачківська [29], Е. Куцин [30], І. Мельник [35], В.Поліщук [44], А. Фрадинська [60], І. Шестопап [65], Е.Юрчук [69] та ін.).

Казку в своїй професійній діяльності, сьогодні активно використовують лікарі, психологи, педагоги, дефектологи. І кожен фахівець знаходить в ній свої потенційні можливості, які сприяють йому у вирішенні поставлених професійних завдань в залежності від галузі в якій він працює (Л. Гридковець [17], І. Данилюк [17], І. Єнгаличева [19], С.Кулачківська [29], А.Леонт'єв [31], М.Мушкевич [39], І.Садова [52], Р. Ткач [54], Т.Шульга [64], І. Шестопал [69] та ін.

Досліджуючи проблему формування емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку вітчизняні і зарубіжні педагоги та дитячі психологи розглядають різні критерії прояву емоцій і волі (Л. Виготський [13], Т. Зінкевич-Євстігнєєвої [22], С.Кулачківська [29], В. Поліщук [44], Р. Ткач [54], Т. Шульга [64], Д. Ельконін [67] І. Шестопал [69] та ін.).

В онлайн-версії «Словника української мови Академічного тлумачного словника української мови (1970—1980)» слово казка – тлумачиться «як розповідний народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил» [56, с. 71].

Сьогодні слово «казкотерапія» вже не викликає здивованих поглядів та уточнюючих запитань у практичних психологів та педагогів. Слово знайоме, що часто використовується в побуті. Казкотерапевтів можна зустріти в ЗДО та психологічних центрах, хоспісах та лікарнях. У ЗДО також чимало практичних психологів використовують у своїй трудовій діяльності казкотерапію. Однак категорія «казкотерапія» розуміється психологами і педагогами по-різному, і зміст, який в нього вкладаються теж.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про наявність багатьох розбіжностей які пов'язані з розшифруванням слова «казкотерапія» – «лікування казками».

Так С. Кулачківська зазначає, – «що поняття «казкотерапія» має у своєму складі частину «терапія» (гештальттерапія, тілесна терапія та подібні), не набули загального використання в системі освіти. Оскільки професійними і функціональними обов'язками психолога і педагога ЗДО не

передбачено використання психотерапевтичних процедур. Більше того, медичні працівники періодично застерігають і наголошують, на тому, що проведення психотерапевтичних процедур має відбуватися лише під наглядом компетентних і дипломованих фахівців [29, с. 14].

На думку Ю. Голубової – «Психотерапія відноситься виключно до медичної галузі. І психотерапевтичні методи доречніше називати психокорекційними оскільки використовуються не для роботи з психопатологіями, а – найчастіше з метою розвитку. Тому, щоб якось виправдати та пояснити застосування психотерапевтичних методів психологами, останніми роками все частіше говорять про психологічну модель психотерапії. Втім, у ЗДО використання навіть такої моделі поки що не набуло широкого застосування і розповсюдження» [15, с. 26].

Інша дослідниця доктор психології, директор Санкт-Петербурзького Інституту казкотерапії – Т. Зинкевич-Євстигнеева має іншу думку і у своїх дослідженнях і публікаціях зазначає що казкотерапію назвати клінічним психотерапевтичним методом теж начебто не можна. Аргументуючи свою позицію ще й тим, що у «Психотерапевтичній енциклопедії», що вийшла 1999 року за редакцією Б. Карвасарського, жодних згадок про казкотерапію не має. І розмірковує над тим, чи є казкотерапія психологічним методом. Тому що казку використовують і лікарі, і психологи, і педагоги. І кожен фахівець знаходить у казці той ресурс, який допомагає йому вирішувати його професійні завдання [22].

В контексті нашого дослідження враховуючи думку однієї з найавторитетніших у цій галузі психологів Т. Зинкевич-Євстигнеевої яка визначає, «казкотерапію як набір способів передачі знань про духовний шлях душі та соціальну реалізацію людини, як виховної системи, відповідну духовній природі людини» [22, с. 36].

Розкриваючи своє розуміння, вона пише про те, що «казкотерапія це і «відкриття тих знань, які живуть у душі і є в даний момент психотерапевтичними», і «процес пошуку сенсу, розшифровки знань про світ

та систему взаємовідносин у ньому», і «процес освіти зв'язку між казковими подіями та поведінкою в реальному житті», і «процес об'єктивації проблемних ситуацій», і «процес активізації ресурсів, потенціалу особистості», і «процес екологічної освіти та виховання дитини», і «терапія середовищем, особливою казковою обстановкою, якою можуть виявитися потенційні частини особистості, щось нереалізоване, може реалізуватися мрія», та «процес підбору кожному клієнту його особливої казки». Безумовно, всі ці аспекти можуть бути виділені у змісті казкотерапевтичної роботи. Однак таке визначення казкотерапії носить швидше функціональний характер і залишає у тіні сутність самого методу» [22, с. 36–37].

Г. Локарева виділяє як предмет казкотерапії «процес виховання Внутрішньої Дитини, розвитку душі, підвищення рівня усвідомленості подій, набуття знань про закони життя та способи соціального прояву творчої сили» [33, с. 14].

Вона зазначає, що «казкотерапія – це напрям практичної психології, яке, використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвинути самосвідомість і побудувати особливі рівні взаємодії один з одним, що створює умови становлення їх суб'єктності» [33, с. 15].

Головним засобом психологічного впливу казкотерапії, на думку Г. Локаревої є метафора, як ядро будь-якої казки. Саме глибина та точність метафори визначають ефективність казкотерапевтичних прийомів у роботі з дітьми та дорослими [33].

В даному контексті, цілком логічно розглядати казкотерапію, передусім, як психологічний метод, оскільки найважливіші цілі, досягнуті з допомогою цього (розвиток самосвідомості і побудова високих рівнів взаємодії між суб'єктами) мають психологічний характер. Проте постає питання дослідження підстав аналізу найважливіших цілей казкотерапії і пошуку шляхів впровадження елементів казкотерапії у освітній процес ЗДО.

В контексті нашого дослідження нам імпонує думка дослідника Е. Юрчук який зазначає:

«по-перше, казка завжди, у всіх поколіннях служила засобом зустрічі її слухача чи читача (зазвичай дитини), із собою, тому що метафора, що лежить в основі казки, виступала не лише «чарівним дзеркалом» реального світу, але – в першу чергу – його власного, прихованого, ще не усвідомленого внутрішнього світу.

По-друге, всі окремі функції казкотерапії (і не тільки казкотерапії, до речі, а й інших психологічних методів) зрештою спрямовані на одну мету – допомогти людині розвиватися найбільш оптимальним та природним для неї чином, реалізуючи свої можливості. А базовою умовою такого розвитку є підвищення рівня самосвідомості – треба мати уявлення, що і як розвивати в собі.

По-третє, націленість казкотерапії в розвитку самосвідомості людини, обумовлена сутністю казок, забезпечує як з самим собою, і контакти з іншими. Соціальну природу людини складає система її взаємодій із людьми. Казкова метафора з властивих їй особливих властивостей виявляється способом побудови взаєморозуміння для людей.

По-четверте, оскільки однією з найважливіших завдань практичної психології освіти нині прийнято вважати створення оптимальних умов природного психічного розвитку дітей, слід пам'ятати про значення соціальних взаємодій дитини. А значить, у побудові ефективної взаємодії між суб'єктами освітнього середовища – того, над чим доводиться працювати психологу в освітньому закладі, – казкотерапія може надати неоціненну допомогу» [69, с. 29–30].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу (О. Василевська [12], І. Данилюк [17], І. Єнгалічева [19], С. Кулачківська [29], Е. Куцин [30], І. Мельник [35], В. Поліщук [44], А. Фрадинська [60], І. Шестопап [65], Е. Юрчук [69] та ін.), прийшли до висновків які, дозволяють обґрунтувати необхідність застосування казкотерапії у дошкільній освіті.

Казкотерапія – це напрямок, що стрімко розвивається на думку А. Фрадинської, «загальна система символів у казці допомагає

психотерапевту та його клієнту розмовляти однією мовою. Іноді дуже багато можна зрозуміти, про людину, судячи з його улюбленої казки» [60, с. 67].

Сучасні наукові концепції у психології та педагогіці дедалі більше приділяють уваги суб'єктності дитини зокрема та взаємодії суб'єктів різних рівнів, вважаючи це основною умовою людської життєдіяльності.

Особливо важливу роль, зазначає О. Шорохова відіграє суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому процесі ЗДО, оскільки саме в ньому створюється специфічна ситуація, яка вимагає від вихователя спеціальних умінь і навичок для організації взаємодії, що базується на суб'єкт-суб'єктних відносинах. Побудова суб'єкт-суб'єктних відносин між вихователем та дошкільниками визначає ефективність педагогічної праці та може сприяти розвитку суб'єктності всіх учасників освітнього процесу [65].

Тому так важливо знайти способи побудови полі-суб'єктної взаємодії вихователя і дітей дошкільного віку у рамках єдиної системи, що розвивається. Протиставлення вихователів та вихованців що, характерне для сучасних досліджень, заважає розумінню того, що у освітньому процесі відбувається (чи відбувається) розвиток і тих, та інших, тобто такий процес взаємопов'язаний. Полісуб'єктний підхід до діяльності вихователя, яка передбачає розробку і впровадження авторських казкотерапевтичних технологій, дозволяє розглянути взаємозв'язок «вихователь-вихованці» як єдину систему, що розвивається, і розкрити засоби, за допомогою яких можна допомогти розвитку цієї системи та розвитку всіх суб'єктів, що входять до цієї системи, зокрема, розвитку їхньої самосвідомості [54].

Психолого-педагогічна практика, у свою чергу, вимагає розробки адекватних методів, прийомів, технологій, спрямованих на підвищення рівня самосвідомості як основної умови розвитку учня та вчителя, їх становлення як суб'єктів саморозвитку [68].

Пошук адекватних сучасному рівню розвитку науки психологічних і педагогічних технологій орієнтує на вибір такого матеріалу, який би найбільш тісно пов'язаний із змістом внутрішнього світу, що підлягає

перетворенню суб'єктом з метою саморозвитку. Таку можливість зміни сприйняття світу і себе якраз і забезпечує використання казкової метафори.

І. Шестопап пропонує «для реалізації прийомів метафоризації у психолого-педагогічній практиці слід використовувати якісно нові засоби імажинативного (від *imago* – образ, уявлення) характеру – спеціально створені психологічні казки. В даному контексті використання казкотерапевтичних технологій слід спрямовувати на роботу орієнтованої для розвитку самосвідомості і дітей, і педагогів [65, с.145].

Отже, якщо розуміти казкотерапію описаним вище чином, стає ясным, чому раптом поруч виявляються такі поняття, як «казка», «суб'єкт», «самосвідомість», «освітнє середовище» [63].

Казкотерапія – це важливий інструмент із арсеналу психолога і педагога закладу дошкільної освіти. І використовувати його слід максимально ефективно в умовах освітнього процесу ЗДО та сім'ї.

Казкотерапія – це напрямок, що стрімко розвивається на думку А. Фрадинської, «загальна система символів у казці допомагає психотерапевту та його клієнту розмовляти однією мовою. Іноді дуже багато можна зрозуміти, про людину, судячи з його улюбленої казки» [60, с. 67].

На думку психолога О. Василевської, – «аналіз казок неодноразово привертав увагу психологів та психотерапевтів. На розвиток та поведінку людини, з погляду К. Юнга, впливають різні персонажі казкових сюжетів чи міфів, які висловлюють різні архетипи., життєвий сценарій людини може бути підлаштований під конкретну казку» [12, с. 32].

Аналіз психолого педагогічної літератури засвідчив, що різні автори розглядають і трактують поняття «казкотерапії» у різних контекстах. Це відбувається тому, що для казкотерапія як технологія знайшли застосування у багатьох сферах життя: у вихованні, освіті, тренінговій діяльності, психотерапевтичній службі тощо.

Ю. Голубова розглядає, казкотерапію як інструмент передачі життєвого досвіду Дослідниця зазначає, що цей спосіб виховання в дитини особливого ставлення до світу прийнято у соціумі [15].

К. Стрілецька, дає своє визначення категорії казкотерапії – це спосіб передачі індивідууму (частіше дитині) необхідних моральних і правил [53, с.297].

До найдавніших способів соціалізації та передачі досвіду відносяться фольклорні казки, билини, притчі.

Інструментом розвитку – казкотерапію позначають прихильники іншого погляду. На їхню думку, у дитини розвиваються фантазія та творчість, необхідних ефективного існування, у процесі слухання, вигадкування, обговорення та програвання казки. В цей момент він засвоює основні механізми пошуку та прийняття рішень [53].

Підтримує вище зазначені погляди і доповнює Л. Шалімова, яка вважає, «що слухаючи та сприймаючи казки дитина дошкільного віку, вибудовує їх у свій життєвий сценарій формує його» [63, с.18].

У дітей цей процес, особливо яскравий, багато дітей просять читати їм ту саму казку по декілька разів.

З іншої точки зору, казка є психотерапією, спрямованою на допомогу клієнту та його лікування. Умови, які створює казкотерапевт, для роботи пацієнта з казкою, допомагають знайти рішення життєвих проблем.

Казкотерапевт, Т. Зінкевич-Євстигнеєва відзначає у своїх роботах, що казкотерапія – це процес пошуку сенсу, розшифровка знань про світ та системі взаємовідносин у ньому [22, с.6].

Казкотерапія, це не просто напрямок психотерапії, а синтез багатьох досягнень психології, педагогіки, психотерапії та філософії різних культур [22, с.33].

В результаті аналізу різних точок зору, ми дійшли висновку, що існує неоднозначність у трактуванні терміна на етапі становлення казкотерапії, як самостійного напрямку у психології та педагогіці. Але в той же час,

простежується подібність поглядів у всіх визначеннях, яка виявляється у формуванні життєвого сценарію за допомогою казок, а також у переосмисленні та моделюванні змін у майбутньому.

Взаємодія з клієнтом, зокрема з дитиною, на ціннісному рівні є особливістю роботи у сфері казкотерапії. Опрацювання психологічних та педагогічних проблем відбувається завдяки опорі на духовні цінності, моральні орієнтири та особистісний потенціал людини.

1.2. Казкотерапія як сучасна здоров'язбережувальна технологія у роботі з дітьми в умовах закладів дошкільної освіти

Здоров'я – стан фізичного та соціального благополуччя людини. Це – одна з найвищих людських цінностей, одне з джерел щастя, радості, запорука оптимальної самореалізації. Від того, як минули дитячі роки, багато в чому залежить фізичне, психічне, моральне та духовне здоров'я людини протягом усього життя. Важливо зберегти здоров'я дитини в такому відповідальному життєвому періоді дошкільного дитинства, а для цього необхідна велика, щоденна клопітка робота в сім'ї та закладі дошкільної освіти [25].

Для реалізації поставлених у кваліфікаційній роботі завдань ми маємо розглянути основні категорії дослідження «казкотерапія», «здоров'язбережувальна технологія», «емоції», «моральні норми», «казка».

У наукових дослідженнях проблема зміцнення і збереження здоров'я в усі часи залишається актуальною, про що свідчать роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників: Т. Андрющенко [2], О. Василевська [12], Н. Денисенко [25], Н. Лісневська, [32], О. Худолій [40], Г. Юрко [41] в своїх дослідженнях вище зазначені науковці розглядають складові здоров'я, до яких відносять: фізичне здоров'я, соціальне здоров'я, психічне здоров'я, духовне здоров'я [40].

До фізичного здоров'я Г. Беленька, О. Богініч, М. Машовець відносять: розвиток органів та систем організму, в його основу входять

морфологічні та функціональні резерви, саме вони забезпечують адаптаційні реакції [10].

А. Кошель розглядає «фізичне здоров'я як стан організму людини, коли його основні показники фізіологічних систем перебувають у нормі і добре змінюються у процесі взаємодії з навколишнім середовищем» [25, с. 38].

Як зазначає О. Іванашко психічне здоров'я людини пов'язане насамперед з стійкістю організму до стресу та дистресу, тобто не тільки пізнавальних, а й емоційних перевантажень [23, с. 6].

Науковець зауважує, що психічне здоров'я людини характеризується її здатністю регулювати власну поведінку відповідно до норм і правил [23].

На думку Р. Бедрань «духовне здоров'я є усвідомленням особистістю свого «Я» як частинки суспільства і природи, відповідальність перед іншими людьми, безкорисливість» [8, с. 13].

Соціальне здоров'я на думку науковців Г. Беленької, О. Богініч, М. Машовець визначається як взаємини людини із соціумом, в основу якого входять цінності та мотиви поведінки людини [10, с. 193].

Таким чином, здоров'я поєднує в собі чотири складові, які взаємопов'язані і не можуть існувати одна без одної. Взявши до уваги проаналізовані визначення поняття «здоров'я» визначимо власне бачення сутності цього поняття як гармонійний стан взаємодії складових особистості (фізичної, психічної, соціальної, духовної), з високою адаптаційною можливістю, що в свою чергу забезпечує повноцінну життєву активність організму [40].

Відмітимо, що фізичне здоров'я є провідною умовою духовного і внутрішнього здоров'я дитини. Від ставлення дитини до власного здоров'я багато в чому залежить його збереження в майбутньому. Навчити дитину берегти і зміцнювати своє здоров'я, провідне завдання сучасності. У дошкільному дитинстві творяться основні риси особистості, тому важливо саме у цей період прищепити дитині потребу у здоровому способі життя [6].

Ефективність процесу залежить від позитивного мотивування на здоровий спосіб життя, від його спрямованості в освітньому процесі, від різних форм та методів в організації діяльності ЗДО [4].

Саме тому ЗДО мають створюватись оптимальні умови для повноцінного розвитку дітей дошкільного віку і формуванню в них передбачених БКДО України компетентностей [5].

В контексті нашого дослідження ми погоджуємось з визначенням А. Кошель які вона узагальнює в контексті формування культури здоров'я майбутнього вихователя ЗДО у процесі професійної підготовки:

«Здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб або фізичних дефектів.

Фізичне здоров'я – це природній стан організму, обумовлений нормальним функціонуванням усіх його органів і систем. Організм правильно функціонує і розвивається, якщо добре працюють всі органи і системи організму.

Соматичне здоров'я (тілесне) – це поточний стан органів і систем.

Громадське здоров'я – це оцінка демографічного показника (народжуваність, смертність, тривалість життя і захворюваність).

Індивідуальне здоров'я – це наявність або відсутність захворювання:

- ступінь опору організму;
- рівень фізичного розвитку;
- рівень функціонування основних систем організму» [26, с. 39].

В. Кошель вважає, що педагогічна система успішно функціонує і розвивається лише при дотриманні певних умов.

Специфічною рисою поняття «педагогічні умови» є те, що воно включає в себе елементи всіх складових процесу формування цінностей здорового способу життя. Також, педагогічними умовами є обставини виховного процесу, які представляють собою результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також

організаційних форм навчання для досягнення певних дидактичних цілей [28].

Умови являють собою істотний компонент комплексу об'єктів, з наявності яких з необхідністю випливає існування даного явища . Ця категорія відображає ставлення предмета до навколишніх явищ, без яких він не може існувати. Отже, під педагогічними умовами розуміються обставини процесу навчання і виховання [28].

Аналіз науково-педагогічної, методичної літератури виявив широку таксономію здоров'язберігаючих технологій. В контексті нашого дослідження ми спиралися на думку А. Кошель яка пропонує, «класифікувати здоров'язбережувальні технології в залежності від цілей і завдань, а також провідних засобів здоров'язбереження суб'єктів освітнього процесу в ЗДО:

- медико-профілактичні,
- фізкультурно-оздоровчі,
- технології забезпечення соціально-психологічного благополуччя дитини,
- здоров'язбереження і здоров'язбагачення педагогів дошкільної освіти,
- технології валеологічної освіти батьків дошкільників,
- здоров'язберігаючих освітніх технологій [26, с. 31].

Медико-профілактичні технології на думку А. Кошель – «це технології, що забезпечують збереження і примноження здоров'я дітей під керівництвом медичного персоналу ЗДО відповідно до медичних вимог і норм, з використанням медичних засобів [26, с. 32].

До них належать такі технології:

- організація моніторингу здоров'я дошкільників та розробка рекомендацій щодо оптимізації дитячого здоров'я;
- організація контролю харчування дітей раннього та дошкільного віку;
- організація фізичного розвитку дошкільників, загартування;
- організація профілактичних заходів в дитячому садку;

- організація контролю і допомоги в забезпеченні вимог Санітарного регламенту для ДНЗ;

- організація здоров'язбережувального середовища в ЗДО [25].

Здоров'язберігаюче середовище сприяє встановленню, закріпленню почуття впевненості в собі, що визначає особливості особистісного розвитку на сходинці дошкільного дитинства. Воно дає можливість дошкільнику відчувати і використовувати свої здібності, допомагає йому проявляти самостійність, бути активним діячем, тим самим, формуючи у нього цінності до здорового способу життя і реалізуючи три основних потреб дитини: рух, спілкування, пізнання [26].

Фізкультурно-оздоровчі технології – це технології, спрямовані на фізичний розвиток і зміцнення здоров'я дитини: розвиток фізичних якостей, рухової активності і становлення фізичної культури дошкільника:

- загартування;
- дихальна гімнастика;
- масаж і самомасаж;
- профілактика плоскостопості;
- формування правильної постави;
- виховання навички до повсякденної фізичної активності;
- турбота про власне здоров'я [25].

Окремі прийоми цих технологій широко використовуються вихователями дошкільної освіти в різних формах організації освітнього процесу в усіх режимних моментах, які використовують у роботі з дітьми в ЗДО [25].

Здоров'язбережувальні освітні технології – це технології, які спрямовані на формування валеологічної культури або культури здоров'я дошкільників. Їх мета – формування усвідомленого ставлення дитини до здоров'я і життя людини, накопичення знань і розвиток умінь оберігати, підтримувати і зберігати його. А так само набуття валеологічної компетентності, що дозволяє дошкільнику самостійно і ефективно

вирішувати завдання, пов'язані з наданням елементарної медичної допомоги, психологічної самопомоги та допомоги. У дошкільній педагогіці до найбільш відомих видів технологій відносять технології особистісно-орієнтованого виховання і навчання дошкільнят [26, с 33].

Технології здоров'язбереження і здоров'язбагачення педагогів дошкільньої освіти – це технології, що сприяють розвитку культури здоров'я педагогів ЗДО, в тому числі культури професійного здоров'я, розвитку потреби до здорового способу життя [40].

Головною метою створення здоров'язбережувального середовища для формування цінностей здорового способу життя у дошкільнят, відповідно до вимог оновленого Базового компоненту дошкільньої освіти, є створення умов, що сприяють зміцненню і розвитку фізичного, психічного здоров'я дітей, розвитку культурно-гігієнічних навичок, залучення до здорового способу життя. І в кожній віковій групі наповнюваність цього середовища має свої особливості, які залежать від завдань фізичного розвитку, передбачених освітньою програмою ЗДО [5; 40].

Н. Лісневська вказує на основні елементи здоров'язбережувального середовища в ЗДО. Ними є природно-екологічні об'єкти пошуку, фізкультурні куточки з їх обладнанням, де здійснюється пізнавальна діяльність дітей. А також набори іграшок, посібників; аудіовізуальних та інформаційних засобів навчання і виховання [32].

Розташування меблів і ігрового обладнання повинно відповідати вимогам техніки безпеки, санітарно-гігієнічним нормам, фізіології дітей, принципам функціонального комфорту, що дозволяє дітям вільно переміщуватися [75].

Простір приміщень можна перетворити на різноманітні «куточки» і «центри», направлені на потребу дитини в розвитку пізнавального спілкування та активності. Так «Куточок здоров'я» з наочною інформацією дозволяє дітям ознайомитися з цінностями здорового способу життя. Він наповнюється найбільш актуальною на даний час інформацією, яка при

необхідності оновлюється. У ньому влаштовуються тематичні виставки малюнків дітей, конкурси дитячих робіт, присвячених ЗСЖ. А також тут знаходиться художня література, розмальовки з даної теми [25].

Науковець Р. Ткач зазначає, – «поряд з арттерапією та ігротерапією казка має допомогти дитині розкрити внутрішні переживання, конфлікти, подолати труднощі, замкнутість характеру, різні фобії, дати можливість зрозуміти у яскравій образній формі правила та норми поведінки в суспільстві. Використання казкотерапії є ефективною і дієвою технологією у роботі з дітьми раннього та дошкільного віку. Образні притчі, символи, ігрові ситуації ефективні під час занять із батьками. Обсяг казкотерапії досить великий і різноманітний – байки, притчі, міфи, народний фольклор тощо [54, с. 19].

Казкотерапевт, на думку Р. Ткача ям може бути вихователь, батьки чи дорослі – «розповідають історії (є цілі добірки казок певного напрямку, наприклад, казки про доброту), обговорює казки або вигадує їх разом із слухачем. Останні особливо часто застосовують у корекційній психотерапії. Адже звичайний улюблений дитиною ведмедик teddy може багато розповісти на питання мами, що його турбує або чого ведмедик боїться, діти через іграшки розповідають про свої страхи та свої побоювання» [54, с. 20]. Використання казкотерапії для дітей в умовах освітнього процесу ЗДО, допомагає і сприяє розвинути уяву, логічне та образне мислення, правильну мову, інші психічні процеси.

На думку психолога О. Василевської, – «аналіз казок неодноразово привертав увагу психологів та психотерапевтів. На розвиток та поведінку людини, з погляду К. Юнга, впливають різні персонажі казкових сюжетів чи міфів, які висловлюють різні архетипи, життєвий сценарій людини може бути підлаштований під конкретну казку» [12, с. 32].

Але основна важлива цінність казкотерапії в тому, що дитина, висловлюючи свої думки через мовлення іграшки або героя – відкриває, часом, непомітно навіть для самої дитини ті переживання, про які ніколи не

висловлювалася раніше дорослому. Казкотерапія орудує архетипами, які глибоко в нас приховують найпотаємніший зміст душі [53].

Обігруючи певну ситуацію, максимально наближену до реального життя, вихователь або батьки можуть дізнатися про свою дитину раннього чи дошкільного віку багато нового та невідомого. Наприклад, чому мишеня боїться темряви, а маленьке зайченя не хоче грати з дорослішим.

Для роботи з дітьми, які відчувають різні емоційні та поведінкові труднощі, в освітньому процесі ЗДО використовується один із ефективних методів – казкотерапія. Проблеми, що виникають у дітей раннього та дошкільного груп вирішуються за допомогою даного методу. Зокрема, за допомогою казкотерапії педагогічні працівники ЗДО працюють з агресивними, невпевненими, сором'язливими дітьми; з проблемами сорому, провини, брехні, прийняттям своїх почуттів, а також з різного роду психосоматичними захворюваннями, енурезами тощо. Крім того, процес казкотерапії дозволяє дитині актуалізувати та усвідомити свої проблеми, а також побачити різні шляхи їх вирішення [40].

Казкотерапія – метод досить відомий у педагогічних колах, але, на жаль, недостатньо використовується. За даними психолого-педагогічних досліджень рівень розвитку емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного рівня дуже початковий. Страх, тривога, агресія часто супроводжують наших дітей. Таким чином, одним з першочергових завдань педагога-психолога та вихователів дошкільної організації стає максимальне психологічне розвантаження дитини, зняття агресивності, зниження рівня тривожності як наслідок, формування адекватної самооцінки.

Казкотерапія – один із видів здоров'язберезувальних технологій. Є сучасним методом у роботі з дітьми, який дозволяє м'яко і ненав'язливо впливати на дитину за допомогою казки, вирішуючи при цьому різні завдання.

Казкотерапія націлена на розвиток самосвідомості дитини та забезпечує контакт як з самим собою, так і з іншими, сприяючи побудові

взаєморозуміння між людьми та засвоєнню необхідних моделей поведінки та реагування, нових знань про себе та оточуючий світ.

Принципи казкотерапії полягають у знайомстві дитини зі своїми сильними сторонами, у «розширенні» її поля свідомості та поведінки, у пошуку нестандартних, оптимальних виходів із різних ситуацій, обміні життєвим досвідом. Цей метод розвиває вміння слухати себе та інших, вчити приймати та створювати нове.

У кожному заняття з казкотерапії можна додатково вирішувати певні завдання. Наприклад: відпрацювання довільної уваги або згуртування групи, розвиток почуття взаємодопомоги та підтримки, або розвиток пам'яті, розширення емоційно-поведінкових реакцій, де на прикладах казкових героїв діти вчаться розумітися на людських характерах.

Казкотерапію використовують і у вихованні, й у освіті, й у розвитку, й у тренінговому впливі, як інструмент психотерапії.

Розглянувши можливості оптимізації психолого-педагогічної роботи, ми дійшли висновку про потенційні можливості і важливість використання у закладах дошкільної організації такого методу, як казкотерапія.

Переживання та конфлікти обігруються з допомогою персонажів-заступників, а також через побудову сюжету, так досягається психотерапевтичний ефект.

Ефективна ситуація спілкування створюється завдяки цьому ефекту, що дуже важливо для корекційної та розвиваючої роботи у такій складній емоційній обстановці. Завдання фахівців ЗДО полягає у зануренні дитини до казки так, щоб вона не здогадалася, що займається розвитком власних особистісних якостей.

Проаналізувавши погляди і теорії різних авторів, цікавими видаються дослідження І. Мельник з позиції науковця, «емпатія – це сприйняття насамперед власних емоційних переживань як фундамент відображення навколишнього середовища. При цьому, акцентується виділення внутрішнього зв'язку та єдності суб'єкт-об'єктів відносин» [35, с. 41].

І. Мельник зазначає – «що така форма емпатії є формою розумової активності, оскільки чуттєве сприйняття не дозволяє повною мірою зрозуміти внутрішнє переживання змісту, що сприймається [35, с. 42].

З позиції дослідниці О. Байер «емпатія розглядається як різноманітність емоційних явищ. Науковець стверджувала, що особистість не може виявляти симпатію до переживань, що не входять до рамки емоційної пам'яті чи емоційного досвіду. Враховуючи фактори виникнення симпатії, дослідниця звертала особливу увагу на попередньому вивченні суб'єктом сприйманих переживань, формування позитивної установки до об'єкта емпатії, використання інформаційних засобів комунікації, облік індивідуальних відмінностей, сенситивності» [7, с. 29].

Ю.Приходько визначав симпатію (емпатію) розвитком таких властивостей, як інтелектуальні «елементи почуттів», що базуються на єдності знань, що сприяють узгодженню вчинків та почуттів [50].

Проаналізувавши існуючі визначення поняття «емпатія», ми розглядаємо емпатію як соціально-емоційну властивість особистості, що представляє сукупність емоційно-вольових, соціально-психологічних здібностей індивіда, за допомогою яких дана властивість розкривається як об'єкту, і суб'єкту емпатії. До таких здібностей входять: здатність емоційно реагувати на переживання іншого, здатність розпізнавати емоційний стан іншого та подумки переносити себе в думки, почуття та дії іншого, здатність використовувати способи взаємодії, що полегшують страждання іншого людини.

1.3 Зміст та особливості емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку засобами казкотерапії

Останнім часом у зв'язку з загостренням соціально-економічної кризи все частіше звучать стривожені думки громадських діячів, педагогів, просто людей, небайдужих до майбутнього яке очікує дітей, про те що необхідно в

сучасних умовах шукати нові складові в системі освітньо-виховної роботи з дітьми дошкільного віку.

Наші емоції відображають навколишній світ у формі безпосереднього упередженого переживання життєвого сенсу явищ та ситуацій. Вони нерозривно пов'язані з найважливішими якостями особистості – її моральним змістом, характером мотиваційної сфери, естетичними та моральними ціннісними орієнтаціями, світовідчуттям.

Естетичні та моральні норми і поняття на думку Ю. Голубової, – «мали соціальне походження – вони формувалися в історичній практиці людини та відображені у духовній культурі людства, у витворах мистецтва, літератури. Глобальні завдання морального виховання переважають у всіх його формах – духовний розвиток особистості процесі освоєння різних видів мистецтва, прилучення до культури свого народу та народів світу» [15, с. 24].

Виховання моральних якостей особистості ґрунтується на розумінні та формуванні моральних цінностей, що становлять сучасну загальнолюдську мораль. Цінності ці – свобода, демократизм, гідність, честь, відповідальність, совість, сорому, любов, доброта, віра, милосердя тощо [15].

Проблема морального виховання завжди хвилювала і освітян, і суспільство. На всіх етапах розвитку педагогічної науки з різних точок зору та різною глибиною обговорювалися цілі, зміст, форми, методи морального виховання у освітньому процесі ЗДО. По-різному інтерпретувався і сам термін «моральне виховання», який іноді підмінюється поняттям «духовне виховання». Останнім часом багато науковців використовують словосполучення «соціальне виховання» і практично не зустрічається в педагогічних публікаціях «виховання моральне». Тим часом цей термін має певний зміст, не адекватний іншим поняттям [15; 33; 35; 50].

Ю. Голубова, зазначає, «що значення поняття «соціальне виховання» ширше: соціально все, що стосується людини, яка у суспільстві собі подібних. Поняття «духовне виховання» (іноді використовується як синонім «релігійне виховання») також рівнозначне поняттю «виховання моральне».

Під духовністю мається на увазі наявність щонайменше двох важливих потреб: ідеальної – пізнання сенсу життя та соціальної – служіння людям. Зрештою, «моральне виховання» [15, с. 28].

На наш погляд, визначення поняття «моральне виховання» недостатньо, коли йдеться про особистість, що розвивається. Мораль, як відомо, – суспільне явище, що включає норми і правила, що визначають і обмежують поведінку людини в конкретному суспільстві, в конкретній ситуації розвитку. Коли мова йде про моральне виховання, розуміється, що діти мають засвоїти норми та правила поведінки у суспільстві. Але для формування людської особистості важливо, щоб мораль була не лише засвоєна особистістю, а й визначала її спосіб життя.

Якщо ми обмежуємося моральним вихованням, то виникає загроза формалізму, фарисейства, невідповідності поведінки внутрішнім переконанням.

У даному контексті термін «моральне виховання» ширше й повніше, оскільки передбачає усвідомлення особистістю відповідальності себе та інших. Термін «моральне виховання» використовується, коли йдеться про процес та результати, про динаміку поступальних змін у сфері моральності людини. Показниками морального виховання, морального розвитку є уявлення про мораль, моральні мотиви поведінки та відносин, моральні почуття як вищий результат – моральні якості [35].

Характер морального виховання визначає освітня система, у процесі якої вона реалізовується або впроваджується: авторитарна, вільного виховання, консервативна, демократична. Система виховання впливає на ціль, зміст (частково), форми, методи які трансформуються з часом у технологію виховання.

Ефективність казкотерапії при роботі з дітьми раннього та дошкільного віці підтверджується низкою обставин і причин.

Перша причина полягає у свободі вираження почуттів та емоцій та створення безпечного здоров'язберезувального середовища за допомогою

казки. У дошкільному віці казка є специфічною діяльністю дитини, у ній вона створює особливу реальність, що допомагає йому безбоязно стикатися з складними явищами та почуттями у доступній для розуміння дитини формі, осягати дорослий світ почуттів та переживань, що безумовно позначається на її здоров'ї [12; 15; 62 – 65].

Розвинений механізм ідентифікації дошкільника пояснює другу причину ефективності. При сприйнятті казки відбувається процес об'єднання дитини з казковим героєм, тому він порівнює себе з ним, що дозволяє йому відчувати і зрозуміти, що не тільки має такі проблеми та переживання. Виходити з різних складних ситуацій є можливість пропонувати дитині за допомогою ненав'язливих казкових образів, також забезпечується підтримка його можливостей та віри у себе.

Ототожнення дитини найчастіше відбувається з позитивним героєм. Наслідування привабливішим героям допомагає дитині розрізняти хороші вчинки та погані, засвоювати правильні норми та цінності. За допомогою метафори забезпечується контакт між лівим та правою півкулею завдяки фізіологічним особливостям будови мозку. Вилучення логічного сенсу сюжету у процесі сприйняття казки відбувається за допомогою роботи лівої півкулі, права півкуля відповідає за фантазію, уяву та творчість [15].

Вплив казки на кожну дитину – індивідуальний. З історії можна отримати актуальну на даний момент тему, співзвучну своєю проблемі. Практична діяльність показує, що знаходить емоційний відгук терапевтична казка у неблагополучних дітей, казку, як звичайну цікаву історію сприймають благополучні діти, у разі вона призводить до змін у поведінці дитини [12].

У казкотерапії існує два підходи, що відрізняються один від одного індивідуалізацією використовуваних психотерапевтичних казок та ступенем директивності застосовуваного підходу. Форми директивної та недирективної казкотерапії відрізняються роллю і функцією психолога та педагога при роботі з дітьми. При директивному методі участь вихователя чи психолога

ЗДО – активне, він інтерпретує реакції дитини, спостерігає за її поведінкою, ставить теми занять, подальша поведінка керівної особи будується на основу цих спостережень. «Відповідно до проблем дитини підбираються цілі роботи та психотерапевтичні метафори» [66].

Визначення бажаного результату на думку О. Шорохової, – «є першим необхідним етапом створення метафори є підведення підсумку роботи за допомогою психотерапевтичних методів має бути конкретним, підконтрольним та мотивуючим до досягненню результату. Від життя та проблем дитини залежить і структура казки» [64, с. 53].

О. Шорохова зазначає, що підбір персонажів для казки та встановлення відносин між ними надається особливе значення. «Для результативності роботи дуже важливо правильно підібрати казку або створити власну на основі проблематики, і включати героїв відповідно до реальної ситуації, символічні відносини між учасниками також мають бути ідентичними. Неузгодженість методів виховання між батьками може бути обіграна казковим сюжетом, у якому молодий офіцер потрапляє у підпорядкування до двох генералів, один із яких строгий, другий добрий та захищає інтереси солдатів» [64, с. 54].

З методичної точки зору О. Шорохова, рекомендує – «під час бесіди з дитиною дуже важливо з'ясувати інтереси та інтереси дитини, на позитивні моменти яких можна спиратися в процесі створення історії, тоді казка дасть бажаний результат, і буде цікавою йому. Легше вжитися в образ казкового героя та побачити виходи з що склалася, допомагає використання теми близької та зрозумілої дитині» [64, с. 55].

Для уточнення своєї позиції О. Шорохова наводить приклад, хлопчика, який має високий рівень фізичного розвитку, але таким, що відчуває страх перед змаганнями та відмовляється виступати через це, була придумана історія про скромному вовку, яка ніяк не могла впоратися зі своїм страхом, щоб бути ближчою до своєї мрії стати спортсменом [64].

Директивність цього підходу полягає в тому, що у процесі своєї роботи психолог чи педагог стежать за найменшими змінами, що відбуваються з дитиною і на підставі цієї реакції будує свою подальшу роботу.

Процес пізнання світу та власних можливостей дітей схожий казковій пригоди. Допомогти дитині зрозуміти світ дорослих, наблизитися до внутрішнього світу дитини найпростіше за допомогою казкової історії, наповненої таїнством та чарівністю, яка передає досвід багатьох поколінь. «Казка близька дитині за світовідчуттям, адже в нього емоційно – чуттєве сприйняття світу» [15].

Логіка дорослих міркувань не зрозуміла йому у віці. Дитина насолоджується чарівними образами, визначаючи свої симпатії, і через них вчиться.

У своєму дослідженні Ю. Голубова зазначає, що «найдавнішим жанром усної творчості є казка. Історія казкотерапії почалася дуже давно, тільки мала інше назву. В історичному контексті можна виділити чотири етапи розвитку казкотерапії. Кожен етап не закінчує свою історію, а продовжується і далі, але поступаємося місцем новому етапу, і ознаменовуємо початок нового процесу.

I етап – усна народна творчість. Цей етап починається в глибині століть, і процес усної та письмової творчості продовжується і зараз.

II етап – накопичення, дослідження та аналіз казок та міфів. Психологічний, глибинний аспект пов'язаний з дослідженням міфів та казок та пов'язаний з іменами К. Юнга, М. Франца, Б. Беттельхейма, В. Проппа та ін.

Актуальним на сьогоднішній день є процес пізнання прихованого сенсу міфів та казок, а також на них заснована термінологія психоаналізу.

III етап – психотехнічний для психодіагностики, корекції та для розвитку особистості може бути застосована казка.

IV етап – інтегративний, пов'язаний з «розумінням психотерапії як природоподібною, органічною людському сприйняттю виховною системи,

перевіреної багатьма поколіннями предків, із духовним підходом до казок, орієнтованої формування концепції Комплексної казкотерапії» [15, с. 31-33].

Казкотерапія як окремий, що ефективно функціонує напрямок зміцнився на сучасному етапі. Таксономія, запропонована Т. Зінкевич-Євстигнєєвою, «найчастіше використовується в рамках психотерапевтичного процесу і включає п'ять видів казок:

1. Авторські та створені багатовіковою мудрістю народу історії, є мистецькими казками. Вони мають дидактичний, психокорекційний та медіативний аспекти.

Народні казки. Найбільш давні в літературознавстві називаються міфами. Єдність людини та природи є найдавнішою основою міфів.

Принципи духовності пов'язані з процесами складання казок та міфів.

Створення нових казок сьогодні відбувається саме за цим принципом.

Авторські мистецькі казки. Вони найбільш трепетні та образні, чим народні. Надзвичайно важливими для світорозуміння є власні умови життя, авторські казки можуть про них розповісти.

2. Для реалізації освітніх завдань використовуються дидактичні казки. Створюється казковий образ світу, і одухотворюються абстрактні символи. Важливість певних знань можуть розкривати дидактичні казки. Навчальні завдання подаються у вигляді дидактичних казок.

3. Для накопичення позитивного образного досвіду створюються медитативні казки, а також для розвитку особистісного ресурсу, зняття психо-емоційної напруги та створення кращих моделей взаємин. Включення в несвідоме позитивних моделей взаємовідносин із оточуючими людьми стало головним призначенням медитативних казок. Відсутність конфлікту та злих героїв є відмінною особливістю таких казок.

Різноманітні жанри використовуються в казкотерапії: притчі, байки, легенди, билини, саги, міфи, казки, анекдоти. Казкотерапія може використовувати все, що описано метафорою, підбираючи кожному відповідний його інтересам жанр.

4. Казки, що розкривають глибинний сенс переживань, що відбуваються, називаються психотерапевтичними. Вони глибинні і проникливі і тому часто залишають людину з нерозкритими питаннями.

Насамперед, це стимулює процес особистісного зростання людини. Де потрібно перейти в галузь філософії подій та взаємин і де інші психологічні техніки безсилі допомагають казки. Ставлення навколишніх людей до людини змінити і побачити приховані позитивні моменти допомагає знайти психотерапевтична казка.

5. М'який вплив на поведінку дитини надають психокорекційні казки, для цього вони створюються. Пояснення дитині сенсу, що відбувається, і зміна неефективного стилю. Поводження розуміється під корекцією. Застосування після 11-13 років психокорекційних казок обмежено, також проблематика неадекватного та неефективної поведінки протипоказана даній діяльності. Для психокорекційної казки достатньо читання, можна обходитися без обговорення. Це дає можливість побути наодинці із собою та подумати» [15, с. 37-41].

Потенційні якості особистості виявляються в казкотерапевтичному середовищі, при особливій казковій обстановці. згідно з твердженнями О. Цінько – «казки, виконують у психокорекції наступні функції:

1. Функція дзеркала. Полегшення ідентифікації внутрішнього світу людину йде через призму змісту казки.

2. Функція моделі. За допомогою казок відбиваються ті чи інші конфліктні ситуації, знаходяться засоби вирішення цих конфліктів, визначається їх вплив на найближче чи довгострокове майбутнє. Таким чином, навчальний процес протікає відповідно до певної моделлю.

3. Функція опосередкування. Для зниження опору, казка може виступати як посередник між психологом і дитиною.

4. Функція збереження досвіду. Казки продовжують діяти у повсякденному житті навіть після закінчення психокорекційної роботи.

5. Функція повернення більш ранні етапи індивідуального розвитку. Казковий світ розкутує людину, допомагає відчувати легкість, бути безпосереднім. Ніким не засуджуване входження у роль казці допомагає людині відкрити доступ у світ фантазій, все це завдяки барвисті казкових сюжетів. Казка впливає порівну як на дитину, так і на психолога. Вона активізує його роботу на рівні інтуїції.

6. Функція альтернативної концепції. Дитина може прийняти, або відкинути, створену для нього альтернативну реальність, що звучить для дитини над загальноприйнятому, заздалегідь заданому сенсі.

7. Функція зміни позиції. Зміна позиції у свідомості відбувається завдяки новому переживанню» [61, с. 12].

Разом з науковим керівником А. Кошель, ми зробили спробу на основі узагальнення психолого-педагогічної літератури сформулювати авторське розуміння поняття казкотерапія в ЗДО, яке пройшло перевірку, програмним забезпеченням AntiPlagiarism.NET дата перевірки 14.12.2021р. час перевірки (14:38:36), Advego дата перевірки 14.12.2021р. час перевірки (14:45:12) фото-скрини перевірки представлено в (додатку Ж).

Отже, в результаті проведеного аналізу можливо констатувати той факт, що довірчі відносини між педагогом, психологом та дитиною раннього та дошкільного віку допомагає вибудувати алгоритм ефективного використання казкотерапії у освітньому процесі ЗДО. Це сприятиме, розвитку емоційної сфери дитини за допомогою казкотерапії, яка дозволяє дошкільнику усвідомлювати свої емоції, розпізнавати і доволіно виявляти їх мають не лише фахівці-психологи, але та педагоги, вихователі, батьки. Знайомство дітей із емоціями здійснюється на протязі всього освітнього процесу, так і спеціальних заняттях, де діти переживають емоційні стани, вербалізують свої переживання. Такі заходи багато в чому допомагають профілактики порушень поведінки дітей, зокрема, прояву агресивності. Розширення кола усвідомлюваних емоцій, глибше розуміння себе, зростання емпатії по відношенню до дорослих та дітей відбувається під час таких занять в ЗДО.

Висновки до розділу 1

1. Метод казкотерапії, який впливає на всебічний і гармонійний розвиток дітей, використовує особистісний потенціал дитини і позитивно впливає на розвиток емоційно-вольової сфери дошкільників за рахунок емпатії актуалізує проблему вивчення впливу засобів казкотерапії як складової здоров'язбережувальної технології на емоційно-вольову сферу вихованців в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти.

Цінність занять казкотерапії у тому, що діти не тільки розширюють коло усвідомлюваних емоцій, вони починають глибше розуміти самі себе та оточуючих їх людей, у них частіше виникає емпатія по відношенню до дорослих та однолітків.

Проаналізувати психолого-педагогічні, науково-методичні, літературні джерела з проблеми використання казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку у педагогічній теорії та практиці досліджено, що існує неоднозначність у трактуванні терміна на етапі становлення казкотерапії, як самостійного напрямку у психології та педагогіці.

Різні автори розглядають і трактують поняття «казкотерапії» у різних контекстах. Це відбувається тому, що для казкотерапії як технологія використовується у різних галузях: освіті, медицині, психології тощо.

Разом з тим, зазначимо, що простежується подібність поглядів і спільні характеристики у всіх визначеннях, які виявляється у формуванні життєвого сценарію за допомогою казок, а також у переосмисленні та моделюванні змін у майбутньому.

2. Обґрунтовуючи і розкриваючи сутність основних понять дослідження «казка», «казкотерапія», «здоров'язбережувальна технологія», «емоції», «емпатія» ми у відповідності з темою кваліфікаційної роботи уточнили вище згадані категорії які трактуємо наступним чином.

«Казка – розповідний народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил» [56, Т.4. с. 71].

Казкотерапія в ЗДО – один із видів здоров'язбережувальних технологій яка використовується педагогами і психологами закладу дошкільної освіти спрямованої на психологічне розвантаження дитини яка відчуває різні емоційні та поведінкові труднощі, зняття агресивності, зниження рівня тривожності як наслідок, формування адекватної самооцінки.

Поняття «емпатія» поєднує різні феномени, що узагальнюються одним терміном який трактується (емоційний процес, складний афективно-когнітивний процес, системна освіта). Характерною рисою емоційної емпатії є здатність розуміти переживання іншої людини і співпереживати їй у процесі міжособистісних відносин.

Поняття «емоція» – переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини [56, Т.2. с. 477].

Здоров'язбережувальні освітні технології – це технології, які спрямовані на формування валеологічної культури або культури здоров'я дошкільників.

Здоров'язбережувальні освітні технології – це технології, які спрямовані на формування усвідомленого ставлення дитини до здоров'я і життя людини, накопичення знань і розвиток умінь оберігати, підтримувати і зберігати його.

РОЗДІЛ 2.
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ВИКОРИСТАННЯ
ЕЛЕМЕНТІВ КАЗКОТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ ВПЛИВУ
НА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВУ СФЕРУ ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація дослідно-експериментальної роботи щодо вивчення впливу засобів казкотерапії на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку

Теоретичний аналіз стану проблеми дозволив організувати експериментальне дослідження що зумовлене логікою достовірності висунутих нами теоретичних положень, розробивши конкретний зміст методичних рекомендацій (додаток Б) для реалізації програми застосування засобів казкотерапії (додаток В), що дозволяють вирішувати поставлені у кваліфікаційній роботі завдання.

Мета нашого експерименту полягала у розробці системи занять з елементами казкотерапії з метою впливу на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку (Додаток В).

Необхідність досягнення поставленої мети зумовила відповідну організацію експерименту.

Експеримент передбачав взаємопов'язані і взаємодоповнюючі наступні етапи: констатувальний і формувальний. На кожному етапі було визначено свої завдання, які були проміжними на шляху досягнення основної мети дослідження.

Експериментальною базою дослідження було обрано Комунальний заклад «Заклад дошкільної освіти №69 «Струмочок» Чернігівської міської ради.

Експериментальна робота реалізовувала в три взаємопов'язанні етапи.

На першому етапі (вересень-листопад 2020 р.) – здійснено аналіз психолого-педагогічної, науково-методичної, художньої, валеологічної,

фахової літератури вітчизняних та зарубіжних авторів з проблеми використання технології казкотерапії у роботі з дітьми в умовах закладу дошкільної освіти проведено анкетування батьків (Додаток А), розроблено план і алгоритм експериментальної роботи.

На другому етапі (листопад 2020 р. – жовтень 2021 р.) – проведено констатувальний експеримент який передбачав виявлення стану використання технології казкотерапії (стандартизованих психодіагностичних методик «Емоційні обличчя» автор Н. Семаго, «Вивчення розуміння дітьми емоційних станів людей» – В. Мінаєва, «Вивчення емоційних проявів дітей» – Г. Урунтаєва, Ю. Афонькіна у роботі з дітьми в умовах ЗДО (проведення педагогічного спостереження, анкетування, бесід). Складання та реалізація наміченої програми з розвитку рівня емпатії у старших дошкільника засобами казкотерапії. Здійснювався збір емпіричних даних, аналіз ефективності проведених занять за допомогою методу математичної статистики та процентного співвідношення даних фіксувались та аналізувалися результати проведеної роботи.

На третьому етапі (жовтень-грудень 2021 р.) – здійснено узагальнення й систематизацію отриманої інформації, розроблено методичні рекомендації в результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи.

У дослідженні взяли участь 60 дітей, з яких контрольна група (КГ) складала 32 особи: з них 17 дівчат і 15 хлопчиків старшого дошкільного віку (5-6 років) та експериментальна група (ЕГ) складала 28 осіб, з яких 16 дівчаток, 12 хлопчиків. старшого дошкільного віку (5-6 років).

Експериментальна та контрольна група дітей перебували в рівних умовах до початку експерименту. Були визначені такі завдання констатувального експерименту:

1. Підібрати діагностичні методики відповідно до мети дослідження та за допомогою цих методик дослідити рівень емпатії у дітей (5-6 років).

2. Проведення первинної діагностики рівня емпатії, що є основою емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку, а також поділ дітей на контрольну та експериментальну групу.

Констатувальний експеримент реалізовувався кілька етапів. У ньому взяли участь 60 дітей (КГ) складала 32 особи: з них 17 дівчат і 15 хлопчиків (5-6 років) та (ЕГ) –28 осіб, з яких 16 дівчаток, 12 хлопчиків (5-6 років), а також 6 педагогів і 1 психолог ЗДО.

Констатувальний експеримент полягав у вивченні особливостей морального розвитку дітей за допомогою діагностичного експерименту; анкетування батьків (додаток А), які працюють із дітьми, з метою оцінки сформованості навичок моральної поведінки у дошкільнят у ЗДО, а також консультації з працівниками закладів дошкільної освіти з метою складання програми і добору діагностичного інструментарію для виявлення рівня емпатії, яка є основою у формуванні емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку.

Для реалізації поставлених завдань, нами використовувалися наступні групи методів:

а) проведення діагностичного обстеження дітей визначення вони рівня розуміння моральних якостей.

б) Анкетування батьків з метою добору діагностичного інструментарію для виявлення рівня емпатії, яка є основою у формуванні емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку (додаток А).

в) Аналіз та інтерпретація отриманих даних. Використання різних діагностичних методів (стандартизованих психодіагностичних методик «Емоційні обличчя» автор Н. Семаго, спрямовану на оцінку можливостей адекватного упізнання емоційного стану, точності та якості цього розпізнавання (тонкі емоційні диференціювання). Дві серії зображень емоційної експресії обличчя використовуються як мотивуючий матеріал: контурні обличчя (1-я серія: 3 зображення), зображення реальних емоційних виразів дитячих облич (2-я серія: 14 зображень хлопчиків та дівчаток з

різними емоційними проявами). Використовувати цю методику можна для роботи з дітьми починаючи з 3-х до 11-12-річного віку.

Критерії оцінювання включають високий, середній і Початковий рівні. Високим рівнем виконання вважається розгорнута і докладна відповідь, здатність адекватно позначати емоційні стани та оцінювати експресію обличчя.

Методика «Вивчення розуміння дітьми емоційних станів людей» В. Мінаєвої спрямовано на виявлення умінь дітей розуміти емоційні стани людей та власні емоційні стани.

Ця методика проводиться індивідуально, у двох серіях. У першій серії дитині пропонується відповісти на 8 питань щодо емоцій людини; друга серія включає питання на прояв емоцій у дитини в різних ситуаціях (8 питань). Питання ставлять послідовно, після розгорнутої відповіді на попереднє запитання можна формулювати наступне.

Обробка даних включає оцінку відповідності відповідей дітей заданим завданням. Зазначені завдання на першому та другому етапі дослідження дають можливість виявити рівні розуміння дітьми емоційних станів людей у різних ситуаціях, які наведені детально у навчально-методичному посібнику (додаток 3).

Методика «Вивчення емоційних проявів дітей» Г. Урунтаєвої, Ю. Афонькіної спрямовано виявлення розвиненості вміння співпереживати іншим людям, а також багаж експресивно-мімічних засобів спілкування.

Дане дослідження включало два етапи. Зміст першого – полягає в тому, що групі дітей дається завдання обіграти ситуації зрозумілі та близькі їм, друга група дітей виявляють емоції, які вони побачили у цій сценці.

На другому етапі дітям пропонувалось обіграти 5 ситуацій. Якщо діти недостатньо виразно чи неправильно зображають почуття та емоції персонажів, вихователь знову описує ситуації і детально розповідає, що відчуває кожен з персонажів. Методика використовується у роботі з дітьми з 4 до 7 років.

На констатувальному етапі проведено первинну діагностику для визначення рівня емпатії. Використовувалися вище зазначені методики. Також на даному етапі виділено дві групи.

Експериментальна група: група дітей старшого дошкільного віку із недостатнім рівнем розвитку емпатії. З цими дітьми в подальшому проводилися розвиваючі казкотерапевтичні заняття.

Контрольна група: для перевірки достовірності результатів та для порівняльного аналізу використовувалася група старших дошкільнят, яку увійшли діти із достатнім рівнем емпатії з якими розроблена програма в ДНЗ №69 «Струмочок» м. Чернігова не використовувалася.

Формувальний етап експерименту полягав у доборі технологій казкотерапії як засобу впливу на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку, за рахунок реалізації програми казкотерапевтичних занять, спрямованих на розвиток емпатії дошкільників.

Протягом шести місяців із дітьми експериментальної групи проводилися заняття казкотерапії (Додаток В). Заняття проводилися ввечері вільний від основних занять час. Батьки не лише контролювали хід занять, а й активно брали у них участь, постійно звертаючи увагу, що і як слід робити, схвалюючи правильні події.

Після закінчення занять проведено повторну діагностику рівня емпатії дітей старшого дошкільного віку. На контрольному етапі експерименту для визначення рівня емпатії використовувалися ті ж методики, що й на констатувальному. Дослідження проводилося в старшій групі «Сонечко» Комунального закладу ДНЗ №69 «Струмочок» м. Чернігова.

Завдання дітям під спостереженням давав вихователь, який працює в цій групі. Діти працювали в спокійній, звичній для них обстановці.

В цілому, вищенаведена інформація показує, що визначено база та умови для проведення дослідження, сформована вибірка, відібрано методики для дослідження рівня емпатії старших дошкільників. Також організована програма занять казкотерапії, спрямованих на розвиток емпатії дітей

старшого дошкільного віку. В реалізації програми задіяно експериментальну групу.

Після проведення теоретичного аналізу визначення «емпатії», ми розглядали її як соціально-психологічну властивість особистості, яке являє собою сукупність соціально-психологічних особливостей індивіда, дана властивість розкривається як об'єкту, і суб'єкту емпатії. Здатність розпізнавати емоційний стан іншого і подумки уявляти себе на місці цієї людини, здатність емоційно реагувати на переживання іншого.

З особливостей процесу впливає, що структура складного, багаторівневого феномену емпатії є сукупність когнітивних, емоційних та поведінкових навичок та здібностей людини.

Виявлено умови розвитку емпатії засобами казкотерапії на теоретичному рівні.

Під час переходу з етапу раннього дитинства змінюється сфера діяльності дитини. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність цього віку, освоюється дитиною у період дошкільного дитинства, у цей самий момент йде освоєння малювання, сприйняття казки, конструювання та інших видів активності.

При детальному розгляді казки, виявляється, що інформація про динаміці життєвих процесів міститься в сюжетній лінії казкових історій. Повний перелік проблем, а також їх вирішення можна знайти у казки. Це означає, що казкотерапія є сполучною ланкою між казковими подіями та поведінкою у реальному житті.

Розвиток творчих здібностей, розширення взаємодії та свідомості з навколишнім світом використовується для перенесення казкових сенсів у реальність, таким чином, даний метод є одним з найефективніших у практичній психології. З прийняттям казкової ролі поведінка стає мотивованою, здійснюється усвідомлення своїх дій, а згодом і своєї поведінки. Казкотерапія як психокорекційна робота спрямована на подолання стереотипів у поведінці, які заважають розвитку.

2.2. Зміст експериментальної роботи щодо дослідження впливу засобів казкотерапії на емоційно-вольову сферу дітей в умовах закладу дошкільної освіти

Згідно з планом емпіричного дослідження на констатувальному етапі дослідження брали участь контрольна та експериментальна групи, на даному етапі проводилася первинна діагностика для виявлення рівня емпатії за трьома стандартизованими психодіагностичних методик. Результати виявлення рівня розвитку емоційної емпатії, яка є основою у формуванні емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку відбувалося за допомогою методики «Емоції обличчя» автор – Н. Семаго представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Розподіл рівнів розвитку емпатії на початку експерименту за допомогою методики «Емоційні обличчя» за методикою Н. Семаго

Рівень розвитку	Контрольна група (n = 32)		Експериментальна група (n = 28)	
	n (дітей)	y, (≈%)	n (дітей)	y, (≈%)
Високий	15	25%	14	23%
Середній	10	17%	9	15%
Початковий	7	11%	5	8%

Результати представлені у таблиці 2.1. засвідчили що в 25% дітей у контрольній групі та 23% дітей експериментальної групи показали високий рівень розвитку емпатії. Високі показники з в даному контексті можуть свідчити про те, що діти цього рівня розвитку впевнені, правильно та швидко впізнають схематичні зображення емоцій. Слід відзначити, що, відповідаючи на запитання, діти не відчувають сором'язливості кажуть чітко, голосно. Оповідання наповнені фантазійними образами доповнюються яскравими визначеннями. Також 17% з експериментальної і 15% із контрольної – мають середній рівень. Контрольна група 11% та експериментальна група 8% показала початковий рівень, що свідчить про те, діти не можуть назвати та

показати представлену емоцію на собі, наводять питання не допомагають впоратися із завданням.

Результати виконання завдань, отримані за методикою «Вивчення розуміння дітьми емоційних станів людей» автор В. Мінаєва, представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Розподіл рівнів розуміння дітьми емоційних станів людей на початку експерименту за методикою В. Мінаєвої

Рівень розвитку	Контрольна група (n = 32)		Експериментальна група (n = 28)	
	n (дітей)	y, (≈%)	n (дітей)	y, (≈%)
Високий	11	18%	12	20%
Середній	15	25%	9	15%
Початковий	6	10%	7	12%

Аналіз отриманих даних, представлених у таблиці 2.2. засвідчили що 18% дітей з КГ та 20% з ЕГ показали високий рівень розвитку. Це свідчить про те, що у дітей є розуміння емоційних станів дорослих та однолітків. Середній результат показали 25% дітей КГ, і 15% дітей ЕГ. Початковий рівень розвитку емоційного стану передбачає невміння розуміти емоційний стан іншого, а також невміння керувати своїми емоціями. Цей рівень представили 10% –КГ, 12% –КГ.

У таблиці 2.3 представлені результати, отримані за методикою «Вивчення емоційних проявів дітей» Г. Урунтаєва, Ю. Афонькіна.

Таблиця 2.3

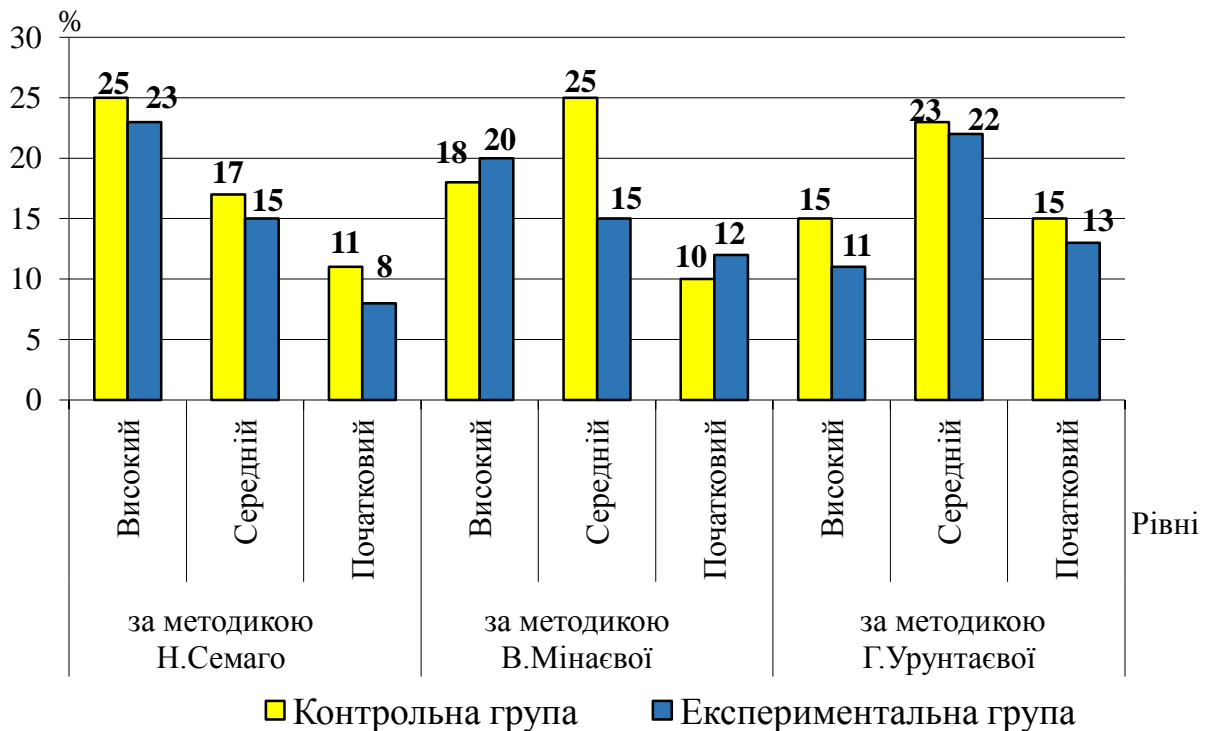
Розподіл рівнів емоційних проявів дітей на початку експерименту за методикою Г. Урунтаєвої, Ю. Афонькіна

Рівень розвитку	Контрольна група (n = 32)		Експериментальна група (n = 28)	
	n (дітей)	y, (≈%)	n (дітей)	y, (≈%)
Високий	9	15%	7	11%
Середній	14	23%	13	22%
Початковий	9	15%	8	13%

За даними таблиці 2.3, високий рівень емпатії за методикою «Вивчення емоційних проявів дітей» « проявляється: 15% у контрольній групі, 11% – у експериментальній групі. Високі показники по даного рівня можуть свідчити, що група респондентів відрізняється моральною мотивацією більшості дій, знанням широкого кола способів прояву соціальних емоцій, доброзичливим ставленням до знайомим і незнайомим людям, проявами турботи, допомоги, доброзичливість у більшості ситуацій. Так само 23% дітей з експериментальної, та 22% із контрольної – мають середній рівень.

Контрольна група 15% та експериментальна група 13% показали початковий рівень розвитку емпатії. Ця група характеризується мотивацією лише деяких дій, знанням способів прояву соціальних емоцій у знайомих ситуаціях, доброзичливим ставленням тільки до рідним та близьким людям, проявами турботи, допомоги, доброзичливість залежно від ситуації.

Для унаочнення і кращого сприйняття порівняльних результатів первинної діагностики рівня розвитку емпатії в експериментальній та контрольній групах представимо на мал. 2.1.

Мал. 2.1. Порівняльні результати діагностики рівнів розвитку емпатії на початку експерименту у КГ та ЕГ у (%).

Як бачимо з представлених результатів мал. 2.1, помітної різниці показників, отриманих за методиками, не виявлено. Спостерігається невелике зниження результатів, отриманих за третьою методикою, а також перерозподіл дітей у контрольній групі з низьким та середнім рівнями розвитку емпатії яка є основою у формуванні емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку.

Після первинної діагностики була розроблена разом з психологом Комунального закладу ДНЗ №69 «Струмочок» м. Чернігова та апробована психолого-педагогічна програма, метою якої є розвиток емоційно-вольової сфери дітей дошкільного віку засобами казкотерапії.

На даному етапі ми зробили припущення, що за допомогою психолого-педагогічної програми рівень розвитку емоційно-вольової сфери дітей зросте. Програма розрахована на дітей старшого дошкільного віку з недостатнім рівнем розвитку емпатії. Тому, заняття проводилися з дітьми з експериментальної групи. Експеримент проводився у формі цікавої гри у звичній для дітей обстановці, вихователем, що реалізує свою діяльність з моменту вступу дітей до закладу дошкільної освіти.

Після діагностики рівня розвитку емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку контрольної та експериментальної груп на початку експерименту було виконано формувальний етап даного дослідження. За проведених діагностичних методик була розроблена та апробована програма розвитку емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку засобами казкотерапії.

Програма розрахована на дітей старшого дошкільного віку недостатнім рівнем розвитку емпатії як основи емоційно-вольової сфери дошкільників.

Ціль програми: розвиток емоційної емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку засобом казки.

У ході проведення психолого-педагогічної програми вирішуються наступні завдання:

1. Навчати позитивному самостваленні та прийняттю інших людей; розвивати інтерес до своєї особистості та особистості інших людей;
2. Розвивати у дітей вміння відчувати та розуміти іншого;
3. Навчати налагоджувати та регулювати контакти у спільній діяльності;
4. Розвивати в дітей віком вміння співпереживати;
5. Навчати рефлексивним умінням.

Таким чином, дана методична розробка передбачає отримання позитивного результату для вирішення поставлених завдань за допомогою казкотерапії у старшій групі.

Методичну основу розробленої програми складають розробки практиків: Ю. Голубової [15], Т. Зінкевич-Євстігнеєвої [22], О. Шорохової [63].

Програма складається із 12 занять, з урахуванням навчальної зайнятості дітей.

Тривалість занять може бути різною: від 35 хвилин та більше. Заняття (Додаток В) проводилися протягом 6 місяців, з періодичністю 1-2 рази на тиждень. Заняття побудовані за алгоритмом казкотерапевтичного заняття, що дозволяє за дуже короткий проміжок часу відчути себе «казковому світі». Матеріал ґрунтується на метафорах з використанням казкотерапевтичних вправ та ігор. Програма закінчується в той момент, коли діти ще хочуть подорожувати казкою, тут використовується ефект «незавершеної дії».

Перетворення на казкових героїв допомагає дітям розкрити свої внутрішні здібності, вирішити особистісні проблеми, а також знайти навички емпатичного слухання. Діти не лише слухають казки, а й складають свої власні, що дозволяє на несвідомому рівні опрацювати особистісні проблеми, підвищити рівень розвитку емаптії, як основи емоційно-вольової сфери дітей.

Слід зазначити, що тематичний план проведених занять для підвищення рівня емоційно-вольової сфери у дітей старшого дошкільного віку експериментальній групі.

У цьому циклі немає певного початку та кінця. Заняття з казками можна проводити у будь-якій послідовності.

При реалізації програми ми спиралися на п'ять основних принципів роботи з дітьми: мотиваційної готовності, системності, обліку вікових та індивідуальних особливостей, цілісності матеріалу, а також принцип довірчої взаємодії.

Дані принципи не тільки підвищують ефективність програми, що встановлено практичним шляхом, але й сприяють комфортній роботі педагога ЗДО. Оскільки при цій діяльності дуже важливо бути постійно включеним у процес та бути готовим опрацювати цікаву для дітей тематику, а також підтримувати систему занять та вміти швидко та чітко планувати серію вправ з заданої теми, тим самим підвищуючи мотивацію вихованців.

Принцип системності передбачає об'єднання занять в розвитку емпатії у загальну систему для підвищення рівня емоційно-вольової сфери у дітей старшого дошкільного віку.

Наступним, не менш значущим фактором ефективності програми є створення умов і обстановки довіри та почуття взаємодопомоги колективу.

Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей у навчанні реалізується з урахуванням наступних характеристик дітей старшого дошкільного віку:

- здатність сприймати та представляти в уяві, словесний опис будь-яких явищ;
- потреба старших дошкільнят у спілкуванні з однолітками у спільній діяльності або у грі;
- зацікавлення дітей старшого дошкільного віку до спілкування з дорослими.

Форма організації розвиваючої роботи – групова (10 – 15 дітей).

Дотримання певних умов дуже важливе для реалізації розробленої програми яка включала систему занять:

1. Часовий проміжок. Ефект розвитку з'являється у ситуації тривалого впливу, що розвиває емоційно-вольову сферу дітей, особливого значення при цьому відіграє регулярність проведення і відвідування дітьми занять.

2. У процесі навчання має бути орієнтація на позитивні настанови. Психологічною умовою успішності роботи програми є відчуття безпеки та довіри до всіх учасників групи.

3. Професіоналізм педагога ЗДО. Мета психолого-педагогічної програми розвитку емпатії як основи емоційно-вольової сфери у дітей старшого дошкільного віку передбачає організацію живої взаємодії у групі, що вимагає від педагогів і психологів закладу дошкільної освіти компетентного підходу, що включає поєднання особистісних та професійних якостей у роботі.

Усі заняття будувалися з урахуванням наступної структури:

1. Ритуал вітання чи розминка;
2. Виконання розвиваючих (основних) вправ;
3. Ритуал прощання.

Для проведення психолого-педагогічної програми розвитку довільності дітей було запроваджено такі правила:

- піднімай руку (якщо хочеш запитати);
- будь уважний;
- не принижуй інших (не перебивай, не смійся, не заважай);
- будь на своєму місці (не штовхай, не пересідай).

Педагог під час проведення психолого-педагогічної програми з розвитку довільності дітей має використовувати наступні прийоми та навички:

1. Безумовне прийняття дитини. Дитина має бути впевнена, що їй хочуть допомогти, що її присутність буде бажаною.
2. Вміння слухати – посміхатися, використовувати контакт очей.
3. Вміння ефективно керувати дитячим колективом.

Психолого-педагогічна програма була розроблена та апробована після проведення констатувального етапу емпіричного дослідження. Її метою є розвиток емпатії як основи емоційно-вольової сфери старших дошкільнят засобами казкотерапії. Програма розрахована на дітей старшого дошкільного віку з низьким або середнім рівнем розвитку емпатії, але не протипоказана дітям із високим рівнем.

Діти отримали вкрай необхідний для їхнього емоційного благополуччя досвід нових відносин, заснованих на повазі висловлювань їх самостійності та самоцінності. У ході участі у програмі діти отримали можливість навчитися орієнтуватися в емоційній реальності, розвинути здатність до глибокого розуміння себе та інших людей.

Після реалізації розробленої програми було проведено повторна діагностика показників розвитку емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку за допомогою того ж діагностичного інструментарію який використовувався на початку дослідження без змін умов і середовища їх проведення та проаналізовано отримані результати.

2.3. Аналіз проведеної дослідно-експериментальної роботи

На контрольному етапі експерименту провівши повторну діагностику рівня розвитку емоційно-вольової сфери дошкільників отримали данні, які представлені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Розподіл рівнів розвитку емпатії в кінці експерименту за допомогою методики «Емоційні обличчя» автор Н. Сеаго

Рівень розвитку	Контрольна група (n = 32)		Експериментальна група (n = 28)	
	n (дітей)	y, (≈%)	n (дітей)	y, (≈%)
Високий	16	28%	18	30%
Середній	10	17%	10	17%
Початковий	6	8%	4	7%

Як бачимо з даних, які представлено у таблиці 2.4., 28% дітей контрольної групи та 30% з експериментальної групи показали високий рівень розвитку емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей. Високі показники з цього аспекту можуть свідчити про те, що діти цього рівня розвитку впевнені, правильно та швидко впізнають схематичні зображення емоцій. Важливим аспектом є узгодження емоційної адекватності в умовах пред'явлення абстрактних та реальних зображень. Так само 17% з експериментальної, 17% із контрольної – мають середній рівень. Контрольна група (8%) та експериментальна група (7%) показали початковий рівень, що свідчить про те, діти не можуть назвати та показати представлену емоцію на собі, допоміжні питання не допомагають впоратись з завданням.

Результати виконання завдань, отримані за методикою «Вивчення розуміння дітьми емоційних станів людей» В. Мінаєвої, представлені у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

**Розподіл рівнів розуміння дітьми емоційних станів людей
за методикою В. Мінаєвої в кінці експерименту**

Рівень розвитку	Контрольна група (n = 32)		Експериментальна група (n = 28)	
	n (дітей)	y, (≈%)	n (дітей)	y, (≈%)
Високий	12	20%	16	27%
Середній	13	22%	8	13%
Початковий	7	12%	4	7%

Як бачимо з даних, які представлено у таблиці 2.5 – 20% випробуваних з контрольної групи та 27% з експериментальної групи показали високий рівень розвитку емоційної чуйності. Емоційна чуйність на емоції як стійка характеристика індивіда полягає в тому, що він схильний емоційно-енергетичному впливу з боку оточуючих та при цьому його емоції у відповідь співзвучні емоційним стану партнера або емоційної атмосфери, що виникла у групі. А це свідчить, що дітям доступне розуміння емоційних станів дорослих та однолітків.

Середній результат показали 22% дітей КГ, 13% – ЕГ. У емоційно-ригідних емоції до оточуючих виникають рідко (лише у спілкуванні з близькими або з тими, хто особливо сподобався, викликав довіру, почуття безпеки). початковий рівень розвитку емоційного стану передбачає невміння розуміти емоційний стан іншого, а також невміння керувати своїми емоціями. Цей рівень діагностовано 12% КГ, 7% ЕГ відповідно.

У таблиці 2.6 представлені результати, отримані за методикою «Вивчення емоційних проявів дітей» Г. Урунтаєва, Ю. Афонькіна.

Таблиця 2.6

**Розподіл рівнів емоційних проявів дітей в кінці експерименту
за методикою Г. Урунтаєва, Ю. Афонькіна**

Рівень розвитку	Контрольна група (n = 32)		Експериментальна група (n = 28)	
	n (дітей)	y, (≈%)	n (дітей)	y, (≈%)
Високий	11	18%	12	20%
Середній	12	20%	11	18%
Початковий	9	15%	5	8%

Як бачимо з даних, які представлено у таблиці 2.6 – 18% дітей з контрольної групи та 20% з експериментальної – виявили високий рівень емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей. Це свідчить про те, що діти здатні дуже точно передати емоції та почуття іншої людини. Також високий рівень проявляється у глибокому співпереживанні до іншої людини.

Діти, які не мають достатнього рівня, досягли середнього рівня емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей. Таких дітей ми виявили 20% у контрольній групі та 18% в експериментальній групі. Виявляється в епізодичній сліпоті до почуттів і думок інших людей і найчастіше цей тип співпереживає певній категорії людей (близьким людям). Власні емоційні прояви зазвичай контролюють, намагаючись приховати емоції перед малознайомими та сторонніми людьми. Початковий рівень емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей продемонстрували 15% дітей з контрольної групи та 8% дітей з експериментальної групи.

Дітям цієї групи дуже важко розуміти емоції інших людей, тим більше переносити ці емоції на себе. Вчинки інших людей, які базуються на емоціях, часто здаються безглуздими і не раціональними.

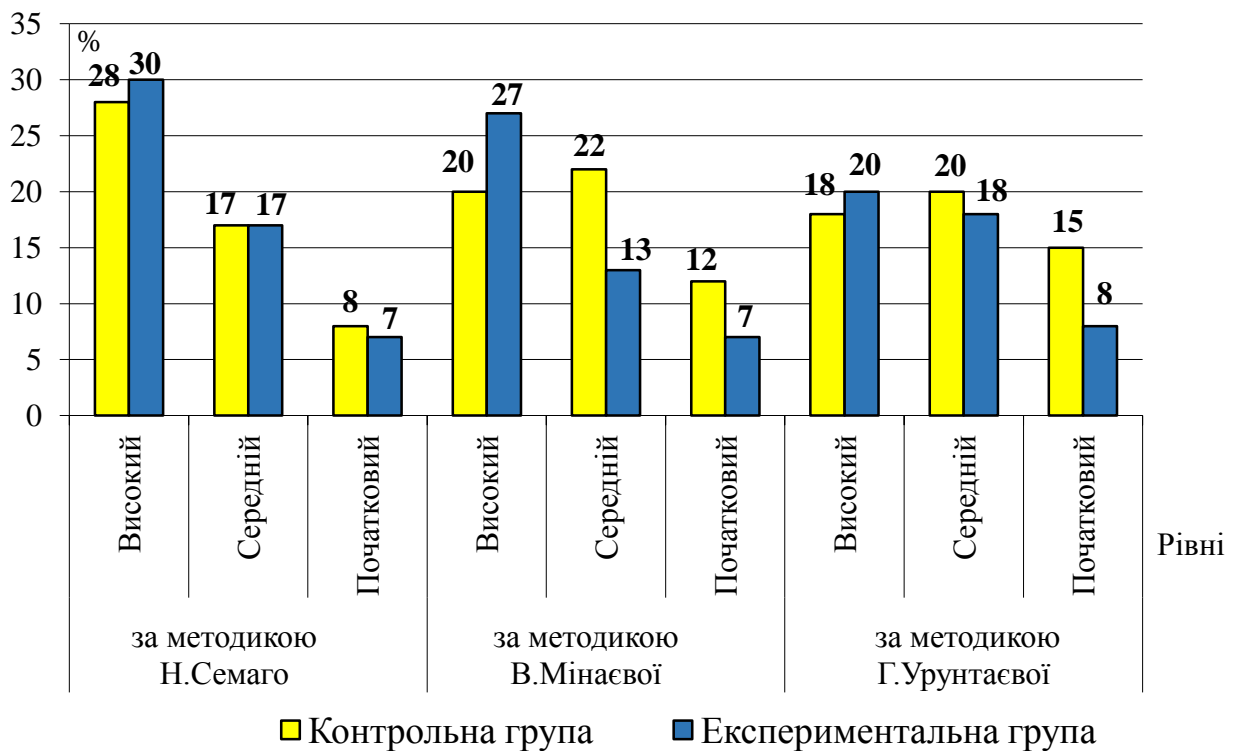
Результати за методиками, проведені на контрольному етапі, так само зведені у порівняльну таблицю 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльні результати повторної діагностики рівня емоційно-вольової сфери дітей (емпатії) в кінці експерименту в ЕГ та КГ

Рівень розвитку	Автор діагностичної методики					
	Н. Семаго		В. Мінаєва		Г. Урунтаєва	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Високий	28	30	20	27	18	20
Середній	17	17	22	13	20	18
Початковий	8	7	12	7	15	8

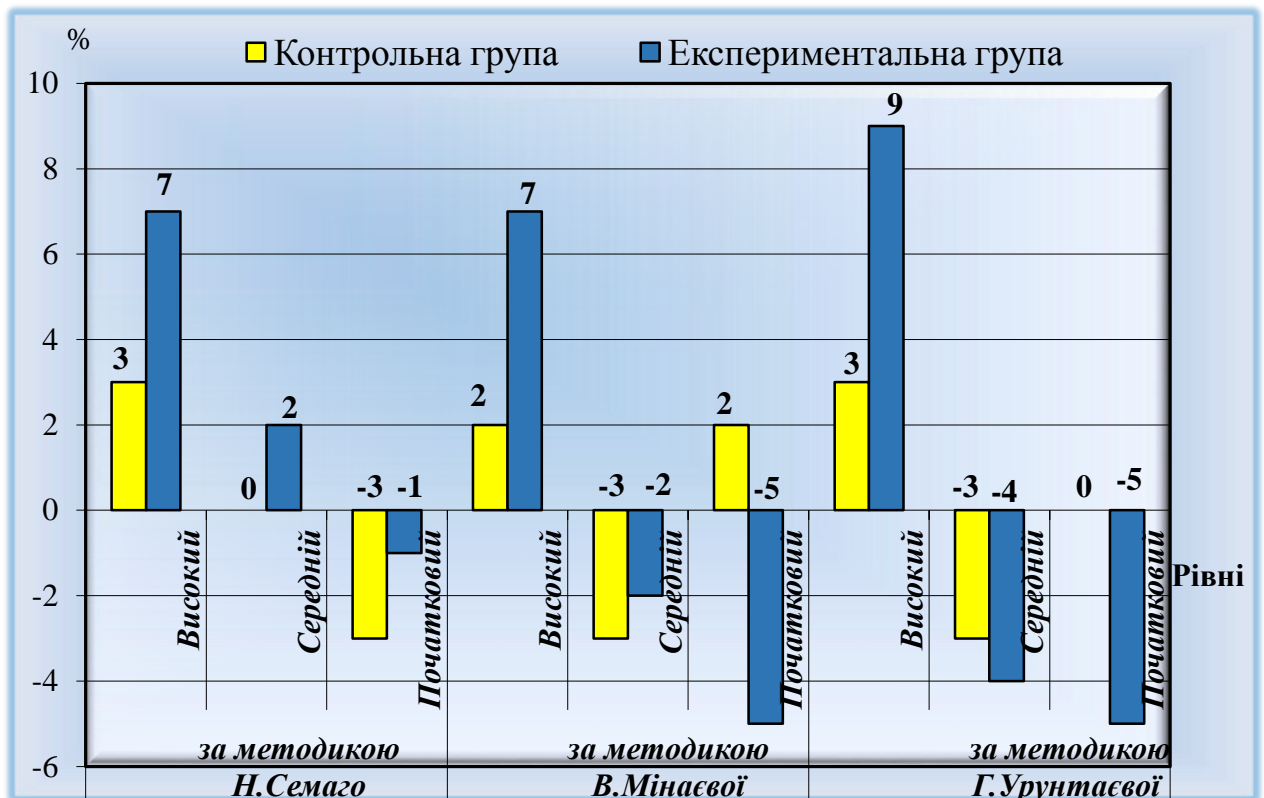
Для унаочнення порівняльних результатів повторної діагностики рівня розвитку емпатії в ЕГ та КГ представимо на мал. 2.2.

Мал.2.2. Порівняльні результати повторної діагностики рівня емоційно-вольової сфери дітей (емпатії) в кінці експерименту в ЕГ та КГ.

В результаті аналізу отриманих даних, представлених у таблиці 2.7, можемо зробити висновок про те, що рівень розвитку емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей в експериментальній групі після виконаної роботи став перевищувати рівень контрольної групи. Також присутній перерозподіл дітей з низьким та середнім рівнем розвитку.

Для неупередженого і об'єктивного аналізу проведеної дослідно-експериментальної роботи, нам в контексті поставлених завдань необхідно порівняти отримані дані які отримали за допомогою діагностичних методик різних авторів на констатувальному та контрольному етапі. Порівняльні результати графічно представлені на мал.2.3.

2.3. Динаміка рівнів розвитку емоційно-вольової сфери дітей на констатувальному та контрольному етапі експерименту в ЕГ та КГ.

За результатами проведеної діагностичної методики «Емоційні обличчя» зафіксовано, що показники експериментальної та контрольної груп змінилися. Число випробуваних експериментальної групи, які продемонстрували високий рівень розуміння емоцій інших людей збільшився

на 7%. У контрольній групі кількість дітей, які мають високий рівень розвитку соціальних емоцій, збільшилося на 3%. Відповідно, можна стверджувати, що психолого-педагогічна програма розвитку емпатії сприяє збільшенню рівня розвитку емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку Ці дані також підтверджують результати за двома іншими методиками.

Проаналізувавши дані за методикою «Вивчення розуміння дітьми емоційних станів», можна сказати, що результати відрізняються.

Кількість дітей, які вміють дуже точно передати емоції та почуття іншої людини, що вирало в обох групах. Якщо на констатуючому етапі кількість виконавців в експериментальній групі на високому рівні досягало 23%, то на контрольному етапі високого рівня досягають 30% дітей. Позитивні зміни складають 7% дітей даного рівня по завершенню дослідно-експериментальної роботи. На початку експерименту у контрольній групі високого рівня досягало 25% але в контрольному етапі – 28%. Але основні і важливі зміни зазнав початковий рівень який у ЕГ зменшився на 5% тоді як показник початкового рівня у КГ навпаки збільшився на 2% . З цього випливає, що розроблена та апробована програма сприяє розвитку емоційної емпатії як основи емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз отриманих даних за методикою за методикою «Вивчення емоційних проявів дітей» засвідчив, що показники експериментальної на відміну від та контрольної груп суттєво змінилися. В експериментальній групі кількість дітей, які виявляють високий рівень емоційних проявів збільшився на 9%. В контрольній групі кількість дітей, які мають високий рівень розвитку соціальних емоцій, що збільшилося на 3%. Цінним виявилось те що показники початкового рівня знизились на 5% тоді як у КГ цей показник не зазнав ніяких змін. Таким чином, можна стверджувати, що психолого-педагогічна програма сприяє збільшенню рівня розвитку емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку.

Висновки до розділу 2

Для того, щоб експериментальним шляхом підтвердити, що казкотерапія є засобом розвитку емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку. було визначено базу дослідження, сформовано вибірка, підібрані методики які доцільно використовувати відповідно цілям та завданням.

Організована програма була спрямована на розвиток емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку.

На першому етапі було проведено ряд психодіагностичних методик, спрямованих на виявлення рівня емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку. Внаслідок чого були сформовані дві групи: експериментальна та контрольна.

У процесі занять, що розвиваються, застосовувалися різні форми роботи казкотерапії, завдяки чому діти на заняттях виявляли зацікавленість, були активні, що сприяло досягнутим видимим позитивним результатам: підвищення рівня емпатії старших дошкільнят в експериментальній групі.

Після проведеної програми було здійснено повторну діагностику дітей старшого дошкільного віку, яка показала якісне підвищення результатів експериментальній групі. В порівняльному аналізі результатів на початку та в кінці психодіагностичного дослідження спостерігається суттєве підвищення рівня розвитку емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку всіма показниками. Відповідно, приходимо до логічного висновку, що використання казкотерапії у роботі вихователя дітей раннього та дошкільного віку є ефективним способом підвищення рівня емпатії, розвиток своїх внутрішніх потенціалів, що було доведено у проведеному дослідженні.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведена теоретична та експериментальна частина дослідження дозволяє стверджувати, що в результаті було вирішено поставлені завдання:

1. Проаналізувавши психолого-педагогічні, науково-методичні, літературні джерела з проблеми використання казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку у педагогічній теорії та практиці досліджено, що існує неоднозначність у трактуванні терміна на етапі становлення казкотерапії, як самостійного напрямку у психології та педагогіці.

Різні автори розглядають і трактують поняття «казкотерапії» у різних контекстах. Це відбувається тому, що для казкотерапії як технології використовується у різних галузях: освіті, медицині, психології тощо.

Разом з тим, зазначимо, що простежується подібність поглядів і спільні характеристики у всіх визначеннях, які виявляється у формуванні життєвого сценарію за допомогою казок, а також у переосмисленні та моделюванні змін у майбутньому.

2. Обґрунтовуючи і розкриваючи сутність основних понять дослідження «казка», «казкотерапія», «здоров'язбережувальна технологія», «емоції», «емпатія» ми у відповідності з темою кваліфікаційної роботи уточнили вище згадані категорії які трактуємо наступним чином.

«Казка – розповідний народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил» [56, Т.4. с. 71].

Казкотерапія в ЗДО – один із видів здоров'язбережувальних технологій яка використовується педагогами і психологами закладу дошкільної освіти спрямованої на психологічне розвантаження дитини яка відчуває різні емоційні та поведінкові труднощі, зняття агресивності, зниження рівня тривожності як наслідок, формування адекватної самооцінки.

Поняття «емпатія» поєднує різні феномени, що узагальнюються одним терміном який трактується (емоційний процес, складний афективно-когнітивний процес, системна освіта). Характерною рисою емоційної емпатії

є здатність розуміти переживання іншої людини і співпереживати їй у процесі міжособистісних відносин.

Поняття «емоція» – переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини [56, Т.2. с. 477].

Здоров'язбережувальні освітні технології – це технології, які спрямовані на формування валеологічної культури або культури здоров'я дошкільників.

Здоров'язбережувальні освітні технології – це технології, які спрямовані на формування усвідомленого ставлення дитини до здоров'я і життя людини, накопичення знань і розвиток умінь оберігати, підтримувати і зберігати його.

3. Теоретично визначено зміст, форми, методи і структура формування емоційно-вольової сфери дітей старшого дошкільного віку. Визначено рівні:

1-й рівень (низький): на цьому рівні спостерігається сліпота до емоціям та почуттям інших людей. Люди даного рівня спираються на більшою мірою на свої емоції, висновки про те, що вони добре знають інших людей – хибні.

2-й рівень (середній): даний тип проявляється найчастіше і характеризується епізодичною байдужістю до почуттів інших людей.

Характерний для будь-якого типу особистості.

3-й рівень (високий): характеризується глибоким та чітким розумінням іншої людини, уявним відтворенням її переживань, глибоким тактом. Люди цього рівня будують відносини за принципом взаємної довіри, ніколи не нав'язують свою точку зору і не оцінюють співрозмовників.

4. Емпірично визначено зміст та рівневу характеристику емоційної емпатії дітей старшого дошкільного віку, на її подальше формування.

Експериментальне дослідження складається з трьох етапів.

На початку експериментального дослідження було проведено діагностику рівня емпатії як основного компоненту формування емоційно-

вольової сфери дошкільника. Для цього використовувалися раніше описані діагностичні методики.

Для перевірки достовірності результатів та для порівняльного аналізу використовувалася група старших дошкільнят, яку увійшли діти з достатнім рівнем емпатії.

Дослідно-експериментальним шляхом було отримано наступні дані: високий рівень емпатії за методикою «Вивчення емоційних проявів дітей» «проявляється: 15% – КГ, 11% – у ЕГ. на початку експерименту і ці показники збільшилися в кінці на 3% КГ і 9 % ЕГ. Також суттєвих змін зазнав показник початкового рівня ЕГ, який знизився на 5% по завершенню експерименту. КГ на відміну від ЕГ не зазнала ніяких змін. Середній рівень знизився у обох групах.

Перевірено ефективність роботи з розвитку емоційно-вольової сфери дітей засобами казкотерапії.

Експериментальним шляхом підтверджено, що розвиток емоційної емпатії дітей старшого дошкільного віку буде успішним за умови розробки та участі програми на основі казкотерапії з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. На констатувальному етапі експерименту рівень розвитку емоційної емпатії у контрольній групі відрізнявся від експериментальної групи. У 23% дітей експериментальної групи на початку дослідження відзначався високий рівень розвитку емоційної емпатії за методикою «Емоційні обличчя». Після проведеної роботи 30% випробуваних експериментальній групі продемонстрували високий рівень розвитку емпатії.

Результати після формуючого етапу в експериментальної та Контрольні групи відрізняються. Кількість дітей з високим рівнем емоційної емпатії експериментальної групи перевершує отримані дані контрольної. Розроблено рекомендації для педагогів та батьків з обліку особливостей розвитку емоції дошкільників які стали основою надрукованого навчально-методичного

посібника для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», «Використання казкотерапії в освітньому процесі закладів дошкільної освіти» (Додаток З).

Отримані результати дослідження та розроблена програма можуть бути використані психологами, педагогами закладів дошкільної освіти для побудови практичної виховної роботи з дітьми. Розвиваючий та психотерапевтичний потенціал казок, на сьогоднішній день, використовується в освіті практично в повному обсязі. Робота з казкою в рамках методу казкотерапії – не нова і єдина форма взаємодії з дітьми. Гармонійне поєднання прийомів та вправ дає дивовижні результати та представляє інтерес для подальшого науково-практичного дослідження в напрямі розробки ефективних розвиваючих прийомів, їх теоретичне обґрунтування та складання рекомендацій батькам та педагогам: для різних варіантів відхилень у розвитку емпатії та для різних вікових періодів.

Отже можливо зробити висновок, що сьогодні прослідковується чітка тенденція збільшення кількості дітей які мають порушення у здоров'ї. Одним з найбільш дієвих профілактичних засобів подолання негативної тенденції є використання арт-терапевтичних методів, серед яких особливо популярна казкотерапія, оскільки вона розрахована на вікову категорію дітей старшого дошкільного віку.

До перспективних напрямів дослідження даної проблеми відносимо питання, пов'язані з розробкою для вихователів ЗДО батьків дидактико-методичного забезпечення процесу використання арт-терапії в роботі з дітьми в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология : учебник для вузов. Москва. Издательство Юрайт, 2012. 811 с.
2. Андриющенко Т.К. Теоретико-методичні засади формування здоров'язберезувальної компетентності в дітей дошкільного віку: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08. Андриющенко Тетяна Костянтинівна. Умань, 2015. 504 с.
3. Бех І. Д. Особистісно-зорінтоване виховання : науково-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
4. Бабюк Т. Й. Наступність у вихованні здорового способу життя старших дошкільників і молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Бабюк Тетяна Йосипівна. Київ. 2013. 237 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти). Наказ Міністерства освіти і науки №33 від 12.01.2021 р.
6. Бабин І. Формування валеологічної культури – основа гармонійного розвитку особистості. І. Бабин, В. Кондратюк. Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. (Серія Педагогіка). Тернопіль, 2002. № 5. С.73-75
7. Байер О.М. Розвиток саморегуляції старших дошкільників у взаємодії з однолітками і дорослими: дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07. Байер Ольга Миколаївна. К., 2008. 140 с.
8. Бедрань Р. В. Виховання культури здоров'я дітей старшого дошкільного віку. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. – Випуск 2 (109). Серія : Педагогіка. Одеса. ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. С. 12–16.
9. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. Москва. ФиС, 1990. 176 с.
10. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини : [кол. монографія]. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. К. : СПБ Богданова А. М., 2006. 220 с.

11. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України. Т. Є. Бойченко. Основи здоров'я і фізична культура. 2008. № 11-12.
12. Василевська О. І. Казкотерапія як засіб психолого-педагогічного впливу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2012. Вип. 39. С. 30-36.
13. Выготский Л. С. Детская психология : собр. соч. : в 6 т. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4. 432 с.
14. Гавриш, Н.В., Богуш, А.М., Варяниця, Л.О. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: Монографія. Луганськ: Альма-матер. 2006.
15. Голубова Ю. А. Социально-культурные условия нравственного воспитания дошкольников средствами сказкотерапии : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 Тамбов, 2006 200 с.
16. Гридковець Л. Долайте труднощі разом з дитиною. Казкотерапія дитячих проблем. Львів : Скриня : Монастир Редemptористів, 2013. 66 с.
17. Данилюк І. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. Психологічний час опис. 2019. Т. 5, № 6. С. 161-173.
18. Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Конспект лекцій : навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Вид-во Кам'янець-Подільського держ. педагогічного ун-ту, 2002. 96с.
19. Єнгалічева І. Казкотерапія як один із методів корекційно-розвиваючої роботи з педагогічно занедбаними учнями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2012. Вип. 25. С. 70-72
20. Запорожец А.В., Неверович Я.З., Кошелелева А.Д. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста. Москва, 1986.—203 с.
21. Заліток Л. М. Казкотерапія за Василем Сухомлинським. Інноватика у вихованні. 2017. Вип. 6. С. 99-106.

22. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. Санкт-Петербург: Питер, 2012. 254 с.

23. Іванашко О. Є. Психологічний аналіз усвідомлення здорового способу життя дітьми дошкільного віку : автореф. дис... канд. психол. наук. 19.00.07 / Іванашко Оксана Євгеніївна / Рівненський державний гуманітарний інститут. Рівне, 2001. 20 с.

24. Короткова Л.Д. Сказка – для светлого ума закваска. Москва. Педагогическое Общество России, 2001.

25. Кошель А. П. Здоров'язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти : навч.-метод. посібник для студ. спец. «Дошкільна освіта» працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів : ФОП Баликіна В., 2017. 88 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: eprub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3660

26. Кошель А. П. Формування культури здоров'я майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу у процесі професійної підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Анна Павлівна Кошель. Глухів, 2015. 226 с.

27. Кошель А.П. Використання елементів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку. Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 6 листопада 2020 р., Мукачево: МДУ, 2020. С. 251-254.

28. Коломинский Я. Л., Панько Е. А. Детская психология. Минск : Университетское, 1988. 350 с.

29. Кулачківська С. Є. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника. Київ : Світич, 2003. 40 с.

30. Куцин Е. К. Казкотерапія в естетичному становленні дитини з вадами мовленнєвого розвитку. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2019. Вип. 2(2). С. 57-60.

31.Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Москва. Изд-во МГУ,1972. 576с.

32.Лісневська Н. В. Педагогічні умови створення здоров'язбережувального середовища в дошкільному навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Н. В. Лісневська. Київ, 2016. 24 с.

33.Локарева Г. В. Казкотерапія в підготовці соціальних педагогів до професійної діяльності: теорія і практика : монографія; Держ. ВНЗ «Запорізь. нац. ун-т» М-ва освіти і науки України. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 415 с.

34. Мельник Ж. В. Психологічні особливості становлення самосвідомості старшого дошкільника в процесі «відкриття» світудорослих : автореф. дис. ...канд. психол. наук : 19.00.07 / Нац. пед. університетім. М. П. Драгоманова.Київ, 2014. 20 с.

35.Мельник І. С. Особливості впливу взаємин з дорослими і однолітками насамооцінку старшого дошкільника : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07/Інститут психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2009. 198 с.

36.Мельничук І. В. Генезаемоційних особливостей у сучасних дітей.Наука і освіта. Одеса, 2002. № 5. С. 42-44.

37.Мельничук І. В. Генезаемоційних особливостей у сучаснихдітей. Наука і освіта. Одеса, 2002. № 5. С. 42–44.

38.Мельничук І. В. Особливості емоційного розвитку дітей різного віку та статі. Науковий вісник Південно-українського державного педагогічного університетуім. К. Д. Ушинського. 2002. № 11–12. С. 149-154.

39.Мушкевич М. І. Казкотерапія як метод психологічного супроводу сімей із проблемноюдитиною. Психологічні перспективи. 2019. Вип. 33. С. 205-220.

40. Наливайко Н.В. Кошель А.П., Кошель В.М., Хоблова М.О. Казкотерапія як здоров'язбережувальна технологія у роботі з дітьми дошкільного віку. Scientific Collection «InterConf», (61): with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Recent Scientific

Investigation». Oslo, Norway: Dagens næringsliv forlag. 2021. 89-98.
<https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13459>

41.Наливайко Н.В. Кошель А.П. Використання казкотерапії в освітньому процесі закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів. ФОП Баликіна С.М.. 2021 – 40 с.

42.Наливайко Н.В. До проблеми наступності роботи закладів дошкільної освіти та початкової школи в умовах інклюзивної освіти. Наукові досягнення молоді: особливості та перспективи: матеріали міжнародної студентської наукової конференції (Т. 1). 2021. Тернопіль, Україна: Молодіжна наукова ліга. С. 108-110.

43.Оуэн Н. Магические метафоры. 77 историй для учителей, терапевтов и думающих людей. Москва. Изд-во Эксмо, 2002.

44.Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник. Вид. 3-тє, виправ. Суми : Університетська книга. 2010. 352 с.

45.Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ. Академвидав, 2008. 456 с.

46.Про дошкільну освіту. Закон України. Голос України. 28. 09. 2017р.
 URL : https://ua.censor.net.ua/news/novyuyi_zakonpro_osvitu.

47.Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. – Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. Кер. О. Л. Кононко. Київ. ТОВ «МЦІФЕР–Україна», 2014. 452 с.

48.Програма розвитку дитини дошкільного віку Українське дошкілля / О.І. Білан за заг. ред. О.В.Низковської. Київ. Мандрівець. 2017. 256с.

49.Програмно-методичне забезпечення URL : <https://sites.google.com/site/kabdoskiln/programno-metodicne-zabezpecenna>

50.Приходько Ю. О. Генезис провідних ставлень дитини до шкільного віку як основи її особистісного розвитку : дис. ... д-ра психол. наук :

19.00.07/Український держ. пед. Університет імені М. П. Драгоманова. Київ. 1997. 428с.

51. Сказкотерапия как здоровьесберегающая технология презентация. Материал на тему: сказкотерапия как здоровьесберегающая технология в воспитательно-образовательном процессе в условиях фгос до URL : <https://ik-ptz.ru/dictations-on-the-russian-language--class-2/skazkoterapiya-kak-zdorovesberegayushchaya-tehnologiya.html>

52. Садова І. Казкотерапія – сучасний метод роботи з дітьми, які мають особливі потреби. Актуальні питання гуманітарних наук. 2015. Вип. 11. С. 293-298.

53. Стрілецька К. А. Казкотерапія як метод формування моральних якостей молодших школярів. Інноватика у вихованні. 2016. Вип. 3. С. 295-302.

54. Ткач Р. М. Сказкотерапия детских проблем. Санкт-Петербург. Речь. 2013. 118 с.

55. Трегуб О. О. Казкотерапія в роботі практичного психолога ДНЗ. Таврійський вісник освіти. 2017. № 1. С. 255-260.

56. Українські народні казки / Упор. В. Г. Бойко. Київ: Веселка, 1977. 216 с.

57. Український фольклор: Хрестоматія // Упоряд.: О. Ю. Бріцина, Г. В. Довженко, Н. С. Шумада Київ. Освіта, 1997.

58. Філь О. Використання техніки «Казкові фігури» у казкотерапевтичній роботі зі студентами. Простір арттерапії : зб. Наук. Статей УМО, ГО 10. «Арт-терапевтична асоціація». Київ. 2009. Вип. 1 (5). С. 88-99.

59. Формирование взаимоотношений дошкольников в детском саду и семье / под ред В. К. Котырло. Москва. Педагогика, 1987. 142 с.

60. Фрадинська А. П. Казкотерапія, як засіб психокорекції емоційної сфери молодших школярів. Збірник наукових праць Хмельницького

інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2015. № 10. С. 66-68.

61. Цінько О.В. «Використання практичним психологом елементів казкотерапії у роботі з обдарованими дітьми» Посібник-Волочиськ. 2014. 107 с.

62. Черняева С.А. Психотерапевтические сказки и игры. Санкт-Петербург: Речь, 2002. 168 с. URL : <https://knigogid.ru/books/465952-psihoterapevticheskie-skazki-i-igry/toread>

63. Шалімова Л.Л. «Казкотерапія як засіб розвитку дошкільнят». Київ. Ранок. 2013. 160 с.

64. Шорохова О.А. Граємо в казку: Казкотерапія і заняття з розвитку зв'язного мовлення дошкільнят. Москва. ТЦ Сфера, 2006. 208 с.

65. Шульга Т. психосоціальна роль казки у корекції вад розумово відсталого дитини URL : www.nbuv.gov.ua/old_jm/Soc_Gum/Vird/2011_13/PDF/26.pdf

66. Шестопап І. А. Казкотерапія як ефективний метод роботи психотерапевта з дітьми. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Психологія. 2020. Вип. 10. С. 143-147.

67. Эльконин Д. Б. Детская психология (развитие ребенка от рождения до семи лет). Москва : Учпедгиз РСФСР, 1960. 328 с.

68. Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва : Педагогика, 1978. 304 с.

69. Эриксон Э. Г. Детство и общество. Санкт-Петербург. Ленато, Университет. книга, 1996. 592 с.

70. Юрчук Е.Н. Эмоциональное развитие дошкольников: метод. рекомендации. Москва. Сфера, 2013. 128 с.

71. Яценко Л. В. Казкотерапія. Співпраця учителя, батьків і дітей : 2-й клас. Початкова освіта. 2018. № 2. С. 13-15.

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****АНКЕТА
для батьків «Казка в моєму житті»****Шановні батьки!**

Будемо вам вдячні за участь в анкетуванні, що відбувається в межах проведення дослідження на тему: «Казкотерапія як засіб впливу на емоційно-вольову сферу дітей дошкільного віку» в нашому закладі дошкільної освіти.

Мета: виявити умови ознайомлення дітей з казками у сім'ї, перевірити партнерські стосунки між ЗДО та родинами вихованців групи; для організації дослідної роботи з метою виявлення впливу казкотерапії в умовах освітнього процесу в ЗДО і розробки методичних рекомендацій.

1. Чи є у вашій домашній бібліотеці казки:
    - а) українські народні;
    - б) казки народів світу;
    - в) сучасних авторів?

  2. Чи любить ваша дитина слухати казки?
    - а) так;
    - б) ні.

  3. Чи відвідуєте ви місцеву бібліотеку:
    - а) особисто;
    - б) разом із дитиною.

  4. Чи виникало у вас бажання: скласти власну казку?
    - а) так;
    - б) ні;
    - в) це було давно.

  5. Чи хотіли б ви, щоб ваша дитина навчилася складати казки?
    - а) так;
    - б) ні.
- Якщо ваша дитина розповідає цікаву казку, то вона:

- а) наслідує голоси героїв твору;
- б) повторює міміку дійових осіб;
- в) відтворює поведінку героїв за допомогою жестів;
- г) відтворює голоси, міміку, жести героїв.

6. Чим ваша дитина любить займатись у вільний час?

- а) розглядати дитячі книжки;
- б) дивитись телевізор;
- в) конструює;
- г) малює.

7. Як ваша дитина виявляє своє захоплення від побаченого по телевізору, почутого, прочитаної книги?

- а) розповідає цікаві епізоди своїм друзям чи рідним;
- б) обіграє ситуацію з іграшками;
- в) придумує щось своє;
- г) зосереджено і замислено відтворює події в малюнку, конструюванні чи ліпленні.

8. Яким іграшкам віддає перевагу ваша дитина?

- а) купленим у магазині;
- б) зробленими кимось із рідних або власноруч.

9. Якщо ви займаєтесь цікавою справою, то ваша дитина:

- а) спокійно спостерігає;
- б) прагне допомогти;
- в) хоче зробити все сама.

10. Якщо ваша дитина розповідає цікаву казку, то вона:

- а) наслідує голоси героїв твору;
- б) повторює міміку дійових осіб;
- в) доповнює розповідь за допомогою жестів;
- г) відтворює все разом.

Дякуємо Вам за активну участь в анкетуванні!!!

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У ЗДО (КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ ЗДО)

Коли дитина слухає казку, то він занурюється в події, які в ній відбуваються і сильніше відчуває переживання героїв казки. Це створює можливість дитині поглянути на себе з боку. Повертаючись в реальний світ, він починає відчувати себе більш захищено та впевнено.

Найбільшою популярністю метод казкотерапії користується у педагогів дошкільних установ, оскільки допомагає:

- виховати, розвинути і навчити дітей продуктивним навичкам взаємодії з іншими людьми, налагодити взаєморозуміння в дитячому колективі,
- розвинути мову, вищі психічні функції: мислення, пам'ять, уяву.
- формування емоційного досвіду;
- подолання внутрішніх протиріч;
- отримання зразка поведінки в різних ситуаціях.

Фахівці радять почати використовувати казки з 2 років, оскільки молодші діти ще не в змозі провести найпростіший аналіз і розібратися в причинно-наслідкових зв'язках, тобто робота буде неефективною. А з 2 років

цілком можна використовувати прості терапевтичні казки, які допомагають заспокоїти малюка, запобігти істеричу, дати приклад позитивної поведінки.

В 3 роки використовувати казкотерапію можна вже більш активно, в тому числі і в поєднанні з іншими методами арт-терапії.

Використовувані в рамках такої терапії жанри відрізняються різноманіттям, це не завжди казки.

Ось основні з них:

- билини, міфи, легенди, саги – ці 4 жанру найкраще підходять для роботи з підлітками;

- байки (мораль сформульована досить чітко, можна використовувати тексти не тільки Крилова, але і Езопа, Лафонтена);

- притчі (часто містять важливі життєві уроки, присвячені якійсь конкретній проблемі і можуть використовуватися для її опрацювання).

Іноді допустимо застосування і сучасних жанрів, наприклад детективів, фантастики – головне, щоб жанр відповідав смаку дитини.

Роботу з казками можна поєднувати з іншими формами і методами арт-терапії, що допоможе не тільки скорегувати поведінку малюка, але і викликати у нього живий інтерес, поліпшити настрій.

Отже, перш за все, гармонійно поєднується з казкою пісочна терапія. Пісок може стати своєрідною середовищем для відтворення чарівного світу. Граючи з піском, дитина створює власну реальність, в якій йому затишно і добре, в процесі гри завдяки так званій «казковій інтуїції» малюкові вдається знайти вихід зі складної ситуації.

До числа методів казкотерапії відноситься і малювання казки. За допомогою олівців, фарб, навіть пластиліну або глини дитина висловлює власні емоції з приводу почутого тексту. Ще одна форма роботи – самостійне написання (твір) казки, при цьому дитина може повністю придумати текст, запропонувати альтернативний варіант розвитку подій в уже готовій казці, додумати, що відбувалося після укладення – наприклад, як склалися долі героїв «Теремка» або чим стали займатися старий і стара з «Казки про золоту рибку», знову опинившись «біля розбитого корита». Подібне буде цікаво дошкільнятам в 5-6 років і дітям старшого віку.

Наступний варіант – драматизація, інсценування казок, їх постановка, яка допомагає дітям більш глибоко вжитися в образ персонажа, збагатити свій емоційний і поведінковий досвід. При цьому слід уникати нудного заучування ролі і чіткого слідування тексту – в подібних заняттях імпровізація набагато важливіше. Саме така форма роботи допоможе усвідомити власні недоліки на прикладі зображуваного персонажа, дізнатися, як можна їх перемогти, і зробити це.

Корисна і постановка лялькових спектаклів, що дозволяє розвинути мову, уяву малюка, його комунікативні навички та дрібну моторику. Домагаючись «пожвавлення» ляльки дитина з боку спостерігає за тими чи іншими формами поведінки, дивиться, до чого вони призводять, робить свої висновки. Також в процесі лялькотерапії він отримує можливість проявляти ті почуття і емоції, які недоступні йому в реальному житті або придушуються. Дітям постарше (6 або 7 років) можна запропонувати самостійне виготовлення ляльок – процес, що допомагає розслабитися.

Ще одна методика – «майстер казок», запропонований Зінкевич-Євстигнєєва. Згідно автору, існує 10 основних архетипів (наприклад, дорога, держава, роздоріжжі), використовуючи які, можна створити 50 казкових сюжетів, що і пропонується зробити дитині. «Майстер казок» представляє собою колоду з 50 карт, кожна з яких наділена власним значенням. Використовуючи їх, можна створювати власні усні твори.

Ці методи нескладно використовувати і в домашній роботі, в цьому випадку глядачами «театральних» постановок або лялькового театру стають мами і тата, інші родичі.

Казкотерапія в дитячому саду займає особливе місце, оскільки саме діти найбільш легко і просто засвоюють норми поведінки, які показують головні герої казок.

ОСНОВНІ ВИДИ КАЗОК, ЇХ СТРУКТУРА ТА ТЕМАТИКА

У процесі казкотерапії використовують різні жанри та види казок. Серед жанрів можна визначити: притчі, байки, легенди, міфи, билини, казки, анекдоти та інші.

Казки залежно від своєї мети можуть бути діагностичними, коригувальними і психотерапевтичними.

Діагностичні казки застосовуються на початковому етапі казкотерапії, оскільки дозволяють діагностувати, виявити певні властивості особистості, проблеми, рівень розвитку необхідних знань про навколишню дійсність, життєві цінності тощо.

Після проведення діагностики використовуються казки, основною метою

яких є *корекція*, тобто зміна, розвиток необхідних навичок, умінь, набуття

знань, що можуть допомогти людині надалі. За допомогою коригувальної дії виявляється вплив на поведінку людини, формується позитивний стиль поведінки.

Наприклад, якщо проводиться сеанс казкотерапії із замкнутою, невпевненою в собі дитиною, у процесі діагностичної роботи з'ясовується, що причиною такої поведінки є не просто певні риси темпераменту, а дитячі страхи, то психолог, проводячи корекцію, використовує в своїй роботі такі казки, що допомогли б позбавити дитину них.

Після декількох сеансів казкотерапії дитина набуває упевненості в собі, їй легше впоратися зі своїми труднощами, спілкуватися з оточуючими.

Психотерапевтичні казки можуть застосовуватися як на завершальному етапі казкотерапії, так і на будь-якому іншому. Тобто вони можуть бути використані замість коригувальних або замість діагностичних. Основним завданням психотерапевтичних казок є дія не безпосередньо на образ мислення людини або її поведінку, а на сферу її несвідомого, тобто на її духовну складову. Вони не дають конкретних готових відповідей на запитання, що хвилюють людину, а дозволяють їй самій знайти їх.

Особливістю цього виду казок є те, що вони здебільшого використовуються в роботі з дорослими, оскільки у дитини ще бракує знань, щоб самій знайти вихід із ситуації, що склалася, вона потребує допомоги і підтримки з боку дорослих.

Казки можуть класифікуватися залежно від того, ким вони написані. Існують авторські та народні казки.

Авторські казки складають казкотерапевти, батьки або вихователі залежно від того, у чому необхідно допомогти дитині, які проблеми необхідно розв'язати, яких навичок набути.

Народні казки – це казки різних народів світу, відомі всім із дитинства. Вони дуже важливі для дітей. Необхідно читати українські народні казки і казки інших народів, оскільки діти засвоюють із них не тільки моральні цінності, у них формується дружнє ставлення до інших народів, національностей. Ці самі казки дозволяють дитині дізнатися особливості побуту і культури інших народів.

Важливим критерієм для класифікації казок є вибір об'єктів або аудиторії, для якої вони призначені. Тут можливим є розподіл казок на індивідуальні та групові, спрямовані на дитячу аудиторію, підлітків і дорослих людей.

Групова казкотерапія застосовується здебільшого в дитячих садках і школах із дітьми дошкільного і молодшого шкільного віку. Група дітей повинна містити від 3 до 10 осіб. Чим більше дітей у групі, тим важче відстежити проблеми кожної дитини і подолати складнощі в інтерпретації казок. Діти цього віку орієнтуються на думку однолітків і схильні до впливу

більшості. Отже, доцільніше проводити казкотерапію індивідуально або в невеликих групах.

Казки, *призначені для дитячої аудиторії, підлітків і дорослих*, різняться своїми метою і проблемами, що порушуються в них.

Так, наприклад, казки, що використовуються в роботі з підлітками, спрямовані на подолання комплексу неповноцінності, поліпшення взаємин з однолітками і батьками.

Казкотерапія для роботи з дітьми спрямована на подолання дитячих страхів, підвищення самооцінки, розвиток творчих здібностей, соціальної компетентності, моральних якостей тощо.

Казки необхідно добирати залежно від мети, яку ставлять психолог, педагог і батьки; від ситуації, що склалася в житті дитини, її проблем, від бажаного результату процесу казкотерапії.

СТРУКТУРА КАЗОК

Кожна «чарівна» казка неоднорідна і складається з декількох взаємопов'язаних частин.

Перша частина, початок казки, знайомить читачів із сюжетом, основною темою, готує до подальших подій. Це –вступна теоретична частина.

її завдання – розкриття головної проблеми, висвітленої в казці; підготовка читача до відповіді про те, що читач може дізнатися з цієї казки і чого вона може навчити.

Основна частина – розвиток сюжету – відіграє практичну роль. Вона відображає позицію головного героя. У ній до кінця розкриваються:

1. проблеми, які доводиться розв'язувати героєві;
2. засіб (здебільшого – це казковий помічник), який допомагає героєві казки упоратися з труднощами, що виникають, і досягти поставленої перед ним мети;
3. ставлення головного героя до себе, його самооцінка; ставлення до навколишнього світу і тих казкових героїв, які його оточують.

З цієї частини казок дуже важливо зробити висновок, зрозуміти й усвідомити основні проблеми і труднощі героя, допущені ним помилки, щоб, маючи справу з подібними ситуаціями в реальному житті, по можливості, не припускати таких помилок самому. У дітей, які тільки-но починають вивчати життя, розуміння цих проблем відбувається більше на підсвідомому рівні, у дорослих же усвідомленіше, хоча компонент несвідомого, поза сумнівом, присутній.

Завершальною складовою кожної казки є *розв'язання проблеми, конфлікту*, що виник у другій частині. У ній герой долає всі труднощі, нагороджується долею за створене ним добро, а зло, що неодмінно присутнє в кожній казці, виявляється переможеним і покараним.

Кінець казки є найважливішим для дитини, оскільки саме наприкінці казки висловлюється її мораль і робляться необхідні висновки, що необхідно було донести до дитини зі всієї казки.

Таким чином, кожна казка є сукупністю структурних елементів, що допомагають здійснити основні функції казок і досягти поставленої мети. Поступово, проходячи з головним героєм усі етапи, дитина засвоює необхідні життєві цінності, учитьсЯ долати труднощі та розв'язувати проблеми.

ТЕМИ, ЩО ПОРУШУЮТЬСЯ В КАЗКАХ

Казки з різною тематикою обираються залежно від мети казкотерапії, від віку, індивідуальних особливостей дитини та конкретної ситуації.

Основною темою дитячих казок є боротьба добра зі злом. Такі казки образно розкривають перед дитиною головну проблему протиборства доброго і злого начал, Присутніх у кожному з нас. Вони вчать дітей доброти, чуйності, співчуття. З них дитина дізнаєтьсЯ, що, здійснюючи хороші вчинки, роблячи добро не тільки близьким людям, але і навіть зовсім незнайомим, отримуєш винагородження, а, коли заподіюєш біль і зло, обов'язково будеш за це покараний, хай не людьми, але долею, яка незалежно від людини та її бажання розпорядитьсЯ по-своєму.

Також казки можуть бути спрямовані на боротьбу зі страхами. Ці казки застосовуютьсЯ для роботи як із дітьми, так і з дорослими. Страх – це фізіологічна реакція організму на навколишню дійсність, він за своєю природою властивий кожному незалежно від його статі, віку, матеріального положення тощо.

Не можна однозначно сказати, що страх – негативне явище. Страх може, навіть, приносити користь людині, стимулюючи її життєві сили, її приховані ресурси для боротьби з різними труднощами в житті.

Якщо страх є безпідставним, починає спричиняти незручності, стає всеосяжним, тоді людина неодмінно потребує допомоги. Її можна надати, використовуючи казки.

Казки, спрямовані на позбавлення від страхів, за допомогою яскравих образів і сюжетів ненав'язливо пояснюють, що не слід боятися невідомого і незрозумілого, необхідно всього лиш придивитися до дійсності– і все стане не таким уже і страшним.

Наступною темою казок є позбавлення людини від негативних особливостей, які їй заважають, наприклад агресії.

Не варто забувати, що агресія є в кожній людині, але якщо вона виявляється в міру і тільки з потреби – це норма, якщо ж вона заважає повноцінному спілкуванню з оточуючими, адаптації до змінних умов, то необхідно працювати над собою, намагаючись поводитись інакше.

У кожній казці обов'язково присутній негативний герой, який проявляє свою агресію стосовно інших героїв. Саме на прикладі таких негативних героїв дитина розуміє, що своєю агресією можна зашкодити не тільки іншим людям (казковим героям), але, в першу чергу, собі. Тобто агресія має властивість бумеранга – повертатися в початкове положення, в цьому випадку – до агресивної людини. Коли ж людина творить добро, вона викликає у інших людей тепле і позитивне ставлення. Не дарма всі казки завершуються перемогою добра над злом.

Не менш важливими є казки, спрямовані на підвищення самооцінки дитини, що розвивають у неї впевненість у собі. Самооцінка і віра в себе безпосередньо залежать від образу мислення людини, від її уявлень про щастя і від бажання його досягти. На прикладі таких казок дитина розуміє, що, для того, щоб досягти своєї мети, не обов'язково бути найрозумнішим і найгарнішим, щастя залежить зовсім не від цього, а від віри в себе і завзятості в розв'язанні поставлених завдань.

Казки, спрямовані на розвиток у дитини сміливості, рішучості та завзятості в досягненні своєї мети, тісно пов'язані з іншими видами казок. Необхідно спочатку розібратися в причинах: чому дитина проявляє боязкість і нерішучість у своїй поведінці та спілкуванні. Причин може бути багато. Наприклад, це може відбуватися через те, що дитина боїться засудження з боку однолітків. У такій ситуації дітям необхідні казки, у яких вони могли б дізнатися, що їхні слова і вчинки не стануть предметом засудження, а їхні думки є важливими і не мають бути осміяні.

Невпевнена поведінка дитини може свідчити про деякі особливості прояву темпераменту. У такому разі дитині необхідно читати казки, безпосередньо спрямовані на розвиток сміливості та впевненості в собі. Наприклад, такі, в яких герой винагороджується за свою активність і сміливість.

Боязкість у поведінці дитини може бути пов'язана зі стресом. Багато хто помилково вважає, що таке напруження можливе тільки в житті дорослих людей, але насправді це не так. До стресових ситуацій діти теж схильні, просто через свій вік вони ще не можуть пояснити нам, дорослим, у чому полягає їхня причина. Якщо батьки помітили у дитини боязкість і

невпевненість у поведінці, сором'язливість, яких раніше не помічали, то слід їй більше читати казок із позитивним змістом, з яких легко зрозуміти, що життєві труднощі не існують одвічно, усі печалі та тривоги минають, і все завершується добре.

Прихованою темою деяких казок може бути їхня спрямованість на розвиток у дитини фантазії та творчих здібностей, що особливо необхідно в ранньому віці. Прикладом може бути казка про Царівну-Жабу. Головна героїня знаходила вихід зі складних ситуацій, вона не просто виконувала те, про що її просили (наказували), а ставилася до цього неординарно, проявляючи фантазію і творчі здібності.

Такі казки вчать дітей не пасувати перед труднощами, проявляти кмітливість і фантазію для розв'язання проблем. Чим більше дитина слухатиме і читатиме таких казок, тим природнішим для неї буде творчий підхід до будь-якої справи.

Діти зможуть утілити свої мрії та бажання в життя тільки в тому випадку, якщо батьки і вихователі розвиватимуть у них здібності, що допоможуть їм багато чого досягти.

Звісно, це не всі теми, що можуть порушуватися в казках, вони добираються для кожної людини індивідуально, зважаючи на потреби.

Підбиваючи підсумок, можна зробити висновок про те, що майбутнє наших дітей – цілком у руках дорослих. Тільки завдяки дорослим та їхній активності діти засвоюють необхідні для них знання і набувають основних навичок.

Розвиваючи дітей за допомогою казок, батьки та вихователі допомагають їм краще адаптуватися в навколишній дійсності, долати труднощі та проблеми, що виникають у житті.

ДИДАКТИЧНІ ПРИЙОМИ РОБОТИ З КАЗКОЮ У ЗДО ТА СІМ'Ї

1. Аналіз казок

Мета: усвідомлювати; інтерпретувати те, що приховане за кожною казковою ситуацією, за конструкцією сюжету, за поведінкою героїв.

Наприклад, для аналізу обирається відома казка.

Після прослуховування казки дітьми їм ставиться низка запитань:

- Як ви вважаєте, про що (про кого) ця казка?
- Хто з героїв вам найбільше сподобався (не сподобався)?
- Як ви гадаєте, чому той або інший герой здійснював ті або інші вчинки?

- Придумайте, що було б, якби головний герой не зробив певного вчинку?

- Як ви вважаєте, якби в казці були тільки хороші герої (або тільки погані герої), то що це була б «а казка»?

- Навіщо в казці є погані та хороші герої?

Запропонована форма роботи застосовується для дітей у віці від 5 років.

Аналіз казок і казкових ситуацій може бути побудований у формі як індивідуальної роботи, так і групової дискусії, де кожна дитина висловлює свою думку щодо того, що «зашифровано» в тій або іншій казковій ситуації.

2. Розповідь казок

Мета: розвивати фантазію, уяву, здатність до творчої самореалізації, зв'язне мовлення.

Дитині або групі дітей пропонується розповісти казку від першої або від третьої особи.

Можна запропонувати дитині розповісти казку від імені інших дійових осіб, які беруть або не беруть участі в казці. Наприклад, як би казку про Колобка розповіла Лисиця, Баба-Яга або Василиса Премудра.

3. Переписування казок

Переписування і дописування авторських та народних казок має сенс тоді, коли дитині чимось не подобається сюжет, розвиток подій, ситуацій, кінцівка казки тощо.

Переписування казок – важливий діагностичний матеріал. Переписуючи казку, дописуючи свій кінець або вставляючи необхідні персонажі, дитина саме обирає найбільш відповідний її внутрішньому стану! розвиток подій і знаходить той варіант розв'язання ситуацій, що дозволяє їй позбутися внутрішнього напруження – у цьому полягає психокоригувальний сенс і переписування казки.

4. Постановка казок за допомогою ляльок

Мета: удосконалювати і проявляти через ляльку ті емоції, які зазвичай з якихось причин дитина не може собі дозволити проявити.

Працюючи з лялькою, дитина бачить, що кожна її дія негайно відбивається на поведінці ляльки. Це допомагає їй самостійно коригувати свої рухи і робити поведінку ляльки максимально виразною.

5. Складання казок

Мета: виявити внутрішні конфлікти та ускладнення.

Дитина може складати казку, самостійно обираючи тему або за заданою першою фразою. У першій фразі дорослий може повідомити про головних героїв і місце дії. У власній казці дитина відображає свою проблемну ситуацію і способи її розв'язання.

ІГРИ, ВПРАВИ В РОБОТІ З ДОРΟΣЛИМИ

Вправа «ПРИГАДАЙ КАЗКУ»

Ведучий. Мабуть, немає людини, яка не любила б казки. Ті з нас, хто не зацікавлений у класичних казках, переглядають сучасні фільми, читають детективи, романи тощо. Але ж це і є сучасні казки.

Люди завжди обмінювалися історіями. Зараз я пропоную вам згадати ту казку, що вам дуже подобалася в дитинстві, і по черзі її представити. Чим вона вам подобалась, що в ній ви запам'ятали найкраще?

Гравці пригадують.

Яка в нас вийшла чудова галерея казок! Які почуття виникли у вас після цього?

Гра «ЧАРІВНІ ФАРБИ»

На підлозі розстелені газети і приготовлено все, що необхідно для приготування фарб: борошно, сіль, олія, клей, вода, гуаш. Ведучий дає завдання вихователям (батькам) виготовити фарби, потім вмикає спокійну музику і всі працюють.

Після виконання завдання ведучий ставить запитання:

- Що ви відчували під час виготовлення «чарівних» фарб?
- Чого ви сьогодні навчилися?

Гра «ЧАРІВНІ СТВОРІННЯ»

Ведучий. Колись давно одну країну населяли чарівні створіння, але налетів ураган і знищив їх. Тільки в глибоких печерах залишилися яйця цих чарівних створінь. Зараз я дам вам по такому яйцю (надуті повітряні кульки), зігрійте їх своїм теплом, 1 з них вилупляться чарівні створіння.

Гравці за допомогою фломастерів малюють різні створіння на кульках.

Ведучий ставить запитання:

- Хто у вас «вилупився»?
- Як його звать?
- Який він?
- Які почуття виникали під час роботи?

Вправа «ВИГАДУВАННЯ КАЗКИ»

Ведучий. Підведіться ті, кому в дитинстві подобалися казки про тварин!

Четверо гравців, хто підвелися першими, мають право набрати свої підгрупи.

Кожна підгрупа створює своє маленьке коло і протягом 10 хвилин вигадує казку з обов'язковою участю всіх казкових героїв, які запропоновані в цій підгрупі. Потім казки зачитуються і вправа обговорюється.

Гра «КАЗКОВИЙ ДОЩИК»

Гравці стають одне за одним.

Ведучий. У казковій країні йде дощик, але не простий а казковий. Він стукає по шиї, по плеча, по спині тощо.

Усі гравці рухаються по колу. Кожний гравець відповідно до слів ведучого за допомогою легких постукувань пальцями робить масаж учасникові, який іде попереду. Потім усі повертаються в зворотній бік і роблять те саме.

Гра «ГАЛЯВИНА»

Ведучий. Проїшов чарівний дощик, і ми опинилися на казковій галявині. Розкажіть, хто з'явився на галявині?

Кожен гравець обирає, ким він буде на галявині. Ведучий ставить запитання – підказки.

– Де ти стоїш?

– Скільки тобі років?

- Що ти робиш на галявині?
- Який зараз день і пора року?

Так програються всі ролі, потім усі гравці розташовуються на галявині, і галявина «оживає» на 7-10 хвилин, згодом усі сідають у коло, і кожен гравець говорить від імені свого героя.

Після цього гравцям необхідно по черзі промовити фразу: «Я не (герой), я – (своє ім'я).

Гра обговорюється.

Вправа «ПОДОРОЖ»

Перед початком вправи вмикається спокійна музика.

Ведучий. Заплющте очі... Уявіть, що ви вирушили у подорож. Ви об'їздили багато країн, познайомились із різними людьми.

І ось одного разу ви їхали через поле. Навкруги літали метелики, співали птахи - вони раділи, що ви їдете через їхнє поле. Пахло квітами і свіжою полуницею. І ось на горі ви побачили Прекрасний Палац. Щось підказало вам, що вам дуже важливо потрапити туди. І ви вирушили до Палацу.

Коли ви увійшли в Палац, то були вражені його красою. Усе тут було зручним і красивим. Нібито хтось будував цей Палац саме для вас. І ви зрозуміли, що в ньому ви знайдете щось дуже важливе для себе.

Уявіть, що ви наближаєтеся по Палацу й знаходите для себе те, що ви хотіли...

Усе те, що ви знайшли для себе в цьому Прекрасному палаці, залишається вам, і ви візьмете це з собою, коли повертатиметеся. А зараз ви робите глибокий вдих... і видих. Візьміть із собою все те хороше, що було з вами. І повільно розплющуйте очі, повертайтеся до кімнати.

ДОДАТОК В

**ПРОГРАМА ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ З МЕТОЮ ВПЛИВУ НА
ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВУ СФЕРУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА
ДОПОМОГОЮ КАЗКОТЕРАПІЇ**

Тема. Галявина казок

Категорія учасників: діти молодшого дошкільного віку, батьки.

Анотація проекту

Як свідчить практика, сучасна дитина отримує значний обсяг небажаної інформації з телебачення, вулиці, а також із дитячої літератури, а батьки, на жаль, сьогодні приділяють замало уваги сімейному вихованню, мають недостатні знання з теорії та практики дошкільного виховання. Для розв'язання цього питання та проблеми виховання творчої особистості потребуються нестандартні форми педагогічного впливу як на дітей, так і на батьків. Таким засобом є казкотерапія.

Для того щоб малечі було цікаво пізнавати навколишній світ з усіма його таємницями і загадками, у цьому проекті використовуються поради відомого педагога В. О. Сухомлинського, а також його цікаві казки та оповідання. Після того, як діти почують казку, їм подобається інсценувати казку, відгадувати загадки, розв'язувати проблемні ситуації, виготовляти власноруч подарунки.

Ігри-емпатії, що використовуються в проекті, учать дітей відчувати настрої, сутність, характер казкового героя, людини чи об'єкт природи. Спільне виготовлення батьками та дітьми книжок-малюток, іграшок викликають у малюків радість, щастя, бажання грати з ними. Твори, рекомендації В. Сухомлинського стали дійовими помічниками батькам у розв'язанні багатьох складних питань виховання дітей.

Мета: розвивати уявлення дітей про ввічливість взаємодопомогу, дружбу; учити знаходити розв'язання проблемних ситуацій; виховувати культуру поведінки та бажання творити добро.

Об'єкт: казки В. О. Сухомлинського, художнє слово.

Завдання:

- бачення зображення духовного світу героя;
- реальне сприйняття світу;
- виховання щирості почуттів;
- прагнення того, щоб діти не були байдужими всього живого, до чужого горя;
- розв'язання проблемних ситуацій;
- естетичне виховання дітей;

- розвиток творчих здібностей дошкільників.

Прогноз: використання ігор-імпатій та гри-драматизації, як засобів розвитку творчості та індивідуальності дитини; організація спільної діяльності педагогів та батьків.

Прогнозований результат: цей проект дозволить розвивати морально-етичні почуття дітей та батьків, викликаючи бажання творити добро; зацікавить батьків використовувати твори В.О. Сухомлинського у вихованні дітей.

Учасники: педагоги, вихованці, батьки.

Результатом роботи з дітьми є сформованість початкових умінь малюків у розв'язуванні морально етичних проблем.

План реалізації проєкту

Етапи реалізації проєкту	Види діяльності (заходи)	Оформлення результатів
Підготовчий (аналітичний, мотиваційний)	1. Формування теми проєкту. 2. Визначення мети та завдань проєкту. 3. Діагностичне обстеження дітей (із теми проєкту)	Тема, мета, завдання. Результати обстеження
Проектувальний, (діяльнісний)	1. Читання творів В. О. Сухомлинського. 2. Бесіда за змістом. 3. Розв'язання проблемних ситуацій. 4. Драматизація казки. 5. Робота з батьками «За круглим столом». 6. Консультація для батьків «Розвиток мовленнєвої творчості дітей у процесі роботи з казкою в сім'ї». 7. Анкетування батьків. 8. Знайомство батьків із творами В. О. Сухомлинського. 9. Підготовка атрибутів до казок. 10. Спільне виготовлення батьками і дітьми м'яких іграшок до казок В. О. Сухомлинського та книжок-малюток. 11. Придумування разом із дітьми нової казки.	Конспекти занять, ігри-емпатії: «Котику соромно», «Злякалися собаки», «Лялька захворіла», «Веселі горобці»
Підсумковий (узагальнення, презентація)	1. Діагностика компетентності дітей (порівняно з початком роботи). 2. Презентація проєкту 3. Розробка плану дій щодо подальшого функціонування проєкту.	Результати діагностування. Конспект презентації План заходів.

ЗАНЯТТЯ № 1

Тема. ІНСЦЕНІЗАЦІЯ КАЗКИ

В. О. СУХОМЛИН СЬКОГО «ЯК КОТОВІ СОРОМНО СТАЛО»

Програмовий зміст: ознайомити дітей із новою казкою В. О. Сухомлинського; учити розуміти її зміст, характеризувати героїв казки, оцінювати їхні вчинки; учити розв'язувати проблемні ситуації; розвивати співчуття, бажання допомагати іншим; розвивати дрібні м'язи рук; виховувати бажання робити добро.

Матеріал: ляльковий театр: паркан, кіт, горобці дощечки; солоне тісто для ліплення.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Вихователь. Діти, прислухайтеся! Ви щось чуєте? Що це за звуки? Так, це котик нявчить. Але він не просто нявчить, він плаче. Як ви гадаєте, чому може плакати котик? *(Відповіді дітей.)*

– А вам цікаво дізнатися, що трапилось із ним? Тоді дивіться.

Постановка лялькового театру «ЯК КОТОВІ СОРОМНО СТАЛО»

Вихователь:

- Який настрій був у кота спочатку?
- Що кіт почув?
- Що з ним трапилось потім?
- Чому котові стало соромно?
- Що робили горобці?
- Чи правильно вчинив котик?
- Вам шкода кота?
- Чому?
- Уявіть собі, що йшла Кароліна, спіткнулась і впала, їй боляче, бо вона забилася і плаче. Якими є ваші дії?
- Напевно ви сміялися б?
- Чому, ні?
- Що зробили б?

Учитель пропонує дітям розіграти ситуацію.

– Діти, як ви гадаєте, навіщо котик хотів упіймати горобчика? Давайте з вами відтворимо все, як було.

Психогімнастика «ЯК КОТОВІ СОРОМНО СТАЛО»

Діти жестами і мімікою відтворюють зміст казки.

Вихователь. Діти, а якби кіт зловив горобця, які почуття у вас виникли б? Котик голодний. Що робити? А давайте ми і наліпимо з вами пирогів. Ось у мене вже тісто готове!

Вихователя демонструє спосіб ліплення пирогів, пропонує закріпити дії щодо приготування пирогів у грі.

Самостійна робота дітей.

Вихователь. Як ви пригощатимете кота?

Від ваших пирогів у кота поліпшився настрій. А який настрій маєте ви? Давайте ми запросимо кота до нас у садочок. Нехай він живе з нами в групі.

- Як ви його назвете?
- Чи подобається вам котик?
- Як ви вважаєте, яку справу ми з вами зробили?
- Як потрібно гратися з котом?
- Грайте дружно і покажіть котикові групу.

ЗАНЯТТЯ № 2

Тема. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ КАЗКОТЕРАПІЮ

Програмовий зміст: продовжувати вчити дітей вітатися, бути ввічливими, говорити добрі, лагідні слова; учити вигадувати нові казки за допомогою вихователя; викликати бажання співчувати людям, які потрапили в біду, чужому горю; учити дружити; розвивати зв'язне мовлення, мислення, фантазію; виховувати любов до казок, дружні стосунки між дітьми.

Матеріали: ширма, іграшкова Баба-Яга; квіти, іграшки звірят; магнітофон, касета з дитячими пісеньками.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Діти йдуть до «Кімнати казок» у пошуках казки.

Вихователь. Діти, здається, що не тільки ми і вами шукаємо казку. Подивіться, скільки гостей разом із нами бажають знайти казку.

Ми візьмемося за руки,

Веселіше стане нам,

Бо у групі всі ми друзі,

Усмішки даруєм вам.

Діти дарують усмішки гостям.

Вихователь Треба разом привітатись!

Діти Добрий день!

Вихователь Дружно голосно сказати...

Діти Добрий день!

Вихователь Вліво, вправо поверніться, Своїм друзям усміхніться.

Діти Добрий день!

Вихователь Дружно всі, не відставайте.

Діти Добрий день!

Вихователь. Діти, сідайте тихенько, будь ласка! Здається, я щось чую. Можливо, це до нас іде казка?

З-за ширми з'являється Баба-Яга.

Баба-Яга. Хто це тут галасує? Хто не дає мені спокою? Чого сюди прийшли? Що вам тут потрібно?

Вихователь. Добрий день, шановна! Ви пробачте нас, будь ласка, ми не хотіли вас турбувати! Ми шукаємо казку, ви не зустрічали її?

Баба-Яга. Що, що? Казку? Як же ж мені набридли ваші казки! Немає їх! Я їх зачаклувала, є тільки одна казка—це я, це про мене казка, і в казці тільки я одна. І не зліть мене!

Вихователь. Діти, Баба-Яга зла чи добра? А в казках вона яка? А хочете злу, недобру, погану казку? Знаєте, діти, адже Баба-Яга не завжди була злою. Колись вона була маленькою, гарненькою дівчинкою. Але одного разу дівчинка впала, зламала ніжку і нога у неї стала кривою, некрасивою. Деякі діти і дорослі почали сміятися та глузувати з дівчинки. А чи можна сміятися над чужим лихом, бідою? От дівчинка і замкнулася в собі, припинила дружити з дітьми, злилася, накопичувала в собі все більше зла і врешті-решт стала злою, некрасивою, почала капостити. А давайте ми спробуємо сказати добрі лагідні слова Бабі-Ягі, а ще краще подаруємо «квіти доброти». У мене є квіти, ви візьмете по одній квітці та подаруєте її Бабі-Язі з лагідними словами.

Дидактична гра «КВІТИ ДОБРОТИ»

Діти збирають квіти і дарять їх Бабі-Язі, промовляючи добрі, лагідні слова.

Вихователь (*звертаючись до Баби-Яги*). Ну що, тобі сподобались слова дітей?

Баба-Яга. Як давно я не чула таких приємних слів! А квіти мені ніколи в житті не дарували. Дякую вам!

Вихователь. Діти, а давайте ми ще подаруємо бабусі нову добру казку про неї. А придумаємо ми її самі. Чи хотіла б ти мати про себе добру казку?

Баба-Яга. Так, дуже хотіла б! Я тоді всі казки відпущу.

Вихователь. Тоді слухай!

Жила-була собі Баба-Яга. Жила вона... Діти, де вона жила? І була Баба-Яга сама-самісінька, не мала вона друзів. І було їй... Діти, як ви вважаєте – весело чи сумно? Покажіть, як сумно. Одного разу прокинулася Баба-Яга і вирішила піти шукати друзів. І пішла вона... Куди пішла Баба-Яга? І зустріла... І каже йому... А вовк відповідає... І запитав вовк... А бабуся відповідає... А вовк запропонував... Пішли вони далі. Дорогою бачили... і зустріли... І ніколи наші друзі не сварилися.

Весело було нашим друзям. А коли весело, то завжди хочеться співати, танцювати. Давайте і ми з друзями затанцюємо. Утворіть коло!

Танок.

Вихователь. Діти, вам сподобалася ваша казка? Вона добра чи зла? Діти, як ви краще почуваетесь: коли дружите чи коли сваритесь? Тож давайте дружитимемо і ніколи не ображатимемо одне одного.

ДОДАТКОВИЙ МАТЕРІАЛ ПЕТРИК, СОБАКА І КОШЕНЯ

Маленький хлопчик Петрик ішов стежкою в саду. Бачить: біжить назустріч чорний кудлатий собака. Петрик злякався, хотів тікати. Та раптом до його ніг притулилося маленьке кошеняточко. Воно втекло від собаки й просило Петрика: «Захисти мене, хлопчику від цього страшного звіра!» Стоїть Петрик, дивиться на кошеня, а воно підняло голову до нього і жалібно нявчить. Петрикові стало соромно перед кошеним. Він узяв його на руки, розгнівався на собаку і пішов на зустріч. Собака зупинився, злякано подивився на Петрика і сховався у кущах (Б. О. Сухомлинський).

Проблемні запитання:

- Як ви вважаєте, чому собака злякався Петрика?
- Чи соромно злякатися собаку?
- У вашому житті траплялися подібні випадки?
- Як ви поведетеся перед небезпекою?

Загадка

Ні старому, ні молодому не дасть приступитися додому. (*Собака*)

Народна мудрість

- Сміливого куля боїться, сміливого спис не бере.
- Один за одного триматися – нічого в житті не боятися.

Скоромовка

Петро посіяв просо, просо поспіло, пташки прилетіли, просо поїли.

ДРУЗЯКИ

Кіт з Рябком були друзяки:

Котик нишком у собаки

Брав щоразу м'ясо, сало,

А Рябко зітхав у тузі:

«Хай бере, на те ми друзі».

Діти, ви скажіть мені,

Друг Рябкові кіт чи ні?

ЯК КОТОВІ СОРОМНО СТАЛО

Вийшов кіт на поріг. Мружить ся від ясного сонечка. Аж чує: горобці зацвірінькали. Принишк, насторожився. Тихенько пробирається до тину. А там горобці сидять. Підкрався до самого тину, та як плигне. Хотів горобця схопити. А горобчик – пурх та й утік. Кіт перелетів через тин та в калюжу. Вискочив мокрий, брудний. Чалапає додому. Соромно йому. А горобці позліталися з усього подвір'я, над невдахою шугають та цвірінчать. Сміються над котом (В. О. Сухомлинський).

Народна мудрість

Не копай другому яму, бо й сам упадеш.

Загадки

- Маленький хлопчик у сірій свитинці – по дворах стрибає, крихти збирає. (*Горобець*)
- Ліг вусатий, а встав горбатий. (*Кіт*)

КИЦЯ МУРА

- Киця-мура,
- Де ти була? –
- У бабусі
- Що робила?
- Миски мила:
- Дві помила, дві розбила
- Баба голову набила.

Подарунок для котика (завдання для батьків і дітей)

З допомогою дорослого слід зробити мисочку д котика.

1. З пластикової пляшки відрізати дно, ви отримає мисочку.
2. Обклеїти край мисочки за допомогою кольорового паперу.

Відгадай настрій kota. Дай кличку котові

СОНЦЕ І СОНЕЧКО

Восени заховалось сонечко під корою дерева. Спить собі комашка. Не страшні їй ані морози люті, ані вітри студені. Спить сонечко, і сниться йому теплий, сонячний день, легенька хмарка на блакитному небі, яскрава веселка.

Серед зими трапилась тепла сонячна днина. Тихо в лісі, вітру немає. Нагріло сонце міцну кору. Спекотно стало сонечкові. Прокинулась комашка, солодко позіхнула, визирнула з-під кори. Хотіла вже було розправити крильця і полетіти, та сонце застерегло: «Не вилазь, сонечко! Сховайся у свою теплу постіль. Рано тобі ще літати. Загинеш! Мої промені теплі, та мороз підступний – уб'є тебе. Ще будуть і завірюхи, і вітри холодні, і морози тріскучі».

Сонечко послухалось доброго слова. Подихало свіжим повітрям і залізло знову у свою постіль (В. О. Сухомлинський).

Народна мудрість

- Поспішиш – людей насмішиш.
- Сім раз одмір – один раз одріж.

Загадка

- Голуба хустина, жовтий клубок,
По хустині качається, нам усміхається. *(Сонечко)*

Закличка

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко.

ЗДРАСТУЙ, СОНЕЧКО!

Я всміхаюсь сонечку:

– Здрастуй, золоте!

Я всміхаюсь квітоньці –

Хай вона цвіте!

Я всміхаюсь дощику:

– Лийся, мов з відра!

Друзям усміхаюся –

Зичу їм добра!

Завдання для дітей «Веселий клубочок»

За допомогою ниток жовтого кольору викласти колу зображення сонечка.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПРОЕКТУ «ГАЛЯВИНА СІМЕЙНИХ УСПІХІВ»

Мета: продовжувати вчити дітей розв'язувати проблемні ситуації; закріпити знання казок В. О. Сухомлинського; розвивати логічне мислення, зв'язне мовлення, артистичність; виховувати бажання розігрувати казки, бути справедливими, дружними; залучати батьків до виховного процесу дітей, а також співпрацювати з дитячим садочком.

ХІД ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Вихователь. Діти, ми з вами потрапили на галявину. Що росте на галявині? Так, квіти. Але ця чудова галявина незвичайна. Як ви вже помітили, на ній знаходяться гості та ваші батьки. Що ви повинні зробити? Так, привітатися.

– Діти, як ви гадаєте, на кого чекають ці казкові квіти? (*Відповіді дітей.*)

Вихователь. Квіти завжди чекають на сонечко, дощик, комашок. А наші квіти чекали саме на вас, бо вони незвичайні. Ми потрапили на Галявину Сімейних Успіхів. Ця квіточка містить загадки – назви казок. Відгадайте їх!

Гарний спів у цього птаха,
Та в матінки гарніший.
Хоч кричить вона: «Кра-кра!»,
Мені він наймиліший! (*«Соловей і Вороненя»*)
Ось приїхала вже ненька,
Не було її давненько.
Доньки радо зустрічають,
Слова гарні промовляють.
Ну, а сьома не вітає,
Просто мамі помагає. (*«Сьома дочка»*)
Опустіла навколо земля,
Вже не чути пісні солов'я.
З криниці не можна напитися –
Перестало джерельце в ній битися,
Тепер воно вже без води.
Хто ж накоїв такої біди? (*«Камінь»*)
На калині, у садочку,
Він співав свої пісні.
А рогатий жук подумав:
«Чи не заспівать мені?» (*«Соловей і Жук»*)

– А які твори В. О. Сухомлинського ви ще знаєте? А на цій квіточці сидить котик і плаче. З якої він казки В. О. Сухомлинського? Чому він плаче? Як би ви назвали kota? Настрій котика змінювався впродовж усієї казки. Давайте його відтворимо.

Психогімнастика «ЯК КОТОВІ СОРОМНО СТАЛО

Діти мімікою, рухами і жестами відтворюють дії казки.

Вихователь. Чому горобці сміялись над котиком? Уявіть собі, що дівчинка Катруся каталася на лижах і впала. Поруч стояв хлопчик і сміявся з Катрусі. Як ви можете оцінити вчинок хлопчика? Як би ви вчинили?

Вихователь пропонує дітям розіграти ситуацію.

– Молодці, діти! Сподіваюся, що ви завжди допомагатимете іншим.

Ця квітка хоче з вами пограти.

Творча гра «ДОКАЖИ СЛОВО»

У дитячий садок завітала новенька дівчинка. Вона зайшла до групової кімнати і тихо сказала... Діти радісно і голосно відповіли їй...

«Як її звати?»—подумали діти, а Сергійко запитав...

- Наталочка,— відповіла дівчинка.

Максимко – увічливий хлопчик, тому він запропонував дівчинці стілець і сказав... Наталочка сіла і відповіла... Діти почали гратися. Та ось Іринка ненавмисне штовхнула Наталочку, повернулася до неї і сказала... Швидко минув день, уже час додому повертатися. Наталочка попрощалася з дітьми. Вона сказала... Діти відповіли їй...

— Що ви відчуваєте, коли до вас ввічливо звертаються?

– Що буде, якщо люди не говоритимуть одне одному ввічливі слова?

Гра «СКАЖИ ПЕСТЛИВІ СЛОВА»

Діти утворюють коло, беруться за руки, по черзі повертаються одне до одного і ласкаво називають сусіда по імені.

Вихователь. Я сподіваюся, що ви завжди будете ввічливими, дружними, добрими дітьми. Ця квітка щось шепоче. Послухайте!

В полі, в лісі, навкруги –

Скрізь у мене вороги.

Часом лізу я у шкоду,

їм капусту на городах,

Моркву, ріпу, буряки.

Відгадайте, хто такий? (*Заєць*)

Тисяча овець,

А між ними

Один баранець. (*Зорі, місяць*)

Яку казку вам нагадують ці загадки? Давайте ми переглянемо її.

Інсценування казки «ЗАЙЧИК І МІСЯЦЬ» (В. О. Сухомлинський)

Ведучий (дорослий). Холодно взимку зайчикові, тому він вибіг на узлісся, а вже настала ніч. Мороз тріщить, сніг проти місяця блищить, холодний вітер з яру повіває. І звернувся зайчик до морозу...

Зайчик (дитина). Морозе-морозенку, не лютуй так, бо мої лапки зовсім померзли, і всього вітром продуло.

Мороз (дорослий). Не можу я не лютувати. Зараз зима – моя пора, а настане весна, прожене мене. Піди попроси, щоб вітер не дув, тоді буде тепліше.

Ведучий. Повернувся зайчик мордочкою до вітру та й попрохав...

Зайчик. Вітерцю пустотливий, не дми таким холодом, дай мені зігрітись!

Вітер (*дитина*). Не можу, зайчику, не дути! Я виконую наказ бабусі Зими. Зараз вона володарює. Піди попроси місяця, нехай зігріє тебе своїми промінцями.

Ведучий. Сів зайчик під кущиком, простяг лапки до місяця, просить...

Зайчик. Любий, місяцю, погрій мене своїми промінцями, бо довго ще сонечка чекати.

Місяць (*дитина*). Мої промінчики не зігріють тебе. Та я знаю, як тобі допомогти. Іди полем, я тобі дорогу освітлю, прямуй до великої копиці сіна.

Ведучий. Попрямував зайчик до копиці сіна, зарився в неї, усміхається до місяця.

Зайчик. Спасибі, любий місяцю! Тепер твої промені теплі-теплі.

- Діти, вам сподобалась казка?
- Хто ж допоміг зайчикові?
- Хіба промені місяця гріють?
- Чому зайчикові стало тепло?
- Які ви знаєте прислів'я про дружбу?

(Друзі пізнаються в біді.

Поміч у свій час, як дощ у засуху.

Не май сто рублів, а май сто друзів.

Хто вмє дружити, той у щасті буде жити.)

Вихователь. Остання квітка чекає на вас із батьками. Кожна сім'я виготовила сюрприз для групи. Тут і іграшки, і книжечки-малютки. Вам подобається? До яких творів В. О. Сухомлинського ці книжечки?

Батьки разом із дітьми розповідають, до яких творів виготовлені книжечки.

– А іграшки?

Розповідають про іграшки.

- Що ми робитимемо з книжечками? *(Дивитимемося, читатимемо, складатимемо власні казки.)*
- А навіщо нам іграшки? Давайте ми візьмемо їх до групи та обіграємо.

Діти ведуть батьків з іграшками до групи.

ДОДАТОК Д

КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ

**«Розвиток мовленнєвої творчості дітей
у сім'ї під час роботи з казкою»**

Діти, які спілкуються вдома українською мовою, на четвертий рік життя мають істотний словниковий запас, певною мірою опановують мовленнєві та граматичні навички.

Якість володіння рідною мовою залежить від:

- рівня культури того мовленнєвого середовища, у якому перебуває дитина;
- уваги, яку приділяють батьки розвитку мовлення дитини;
- загального розвитку малюка.

У роботі з дітьми рекомендується використовувати усну народну творчість, дитячий фольклор, вірші та оповідання українських письменників. Усе це є невичерпним джерелом розвитку мовлення, збагачення словникового запасу і разом із тим сприяє формуванню загальної культури дитини, прищеплює почуття любові до рідної мови, поваги до українського народу, його традицій, звичаїв. Використання фольклорних матеріалів, народних традицій сприятиме вихованню доброти, чуйності, лагідності, чемності.

Спілкуючись із дітьми вдома, батьки повинні виявляти зацікавленість до всього, чого навчають малят у дитячому закладі, підтримувати, заохочувати, прищеплювати цікавість до українського слова. Робота над розвитком мовлення дітей – це вдосконалення звуковимови, збагачення словникового запасу, розвиток граматичних умінь, умінь спілкуватися між собою (вести діалог), а також зв'язно, послідовно розповідати про побачене, почуте. Дорослим необхідно виявляти інтерес до розповідей дітей, заохочувати до них. Уміння розповідати дає дитині велике задоволення, поліпшує її настрій, зміцнює віру в свої сили. Діти дуже люблять слухати розповіді не тільки дорослих, але й своїх товаришів. Практика підтверджує, що діти-розповідачі користуються серед своїх товаришів великою повагою.

Навчити дітей розповідати – це важливе завдання як дитячого садка, так і батьків. Уміння зв'язно і послідовно розповідати відіграватиме неабияку роль у шкільному навчанні. Адже успішно навчатися – це означає вміти послідовно викладати засвоєні знання, що тісно пов'язані з розвитком логічного мислення. Лише в результаті систематичного, планомірного навчання та вправління діти зможуть навчитися розповідати.

На 5-му році життя діти мають розповідати за допомогою вихователя відомі їм казки та оповідання, а також учитися розповідати про те, що їх цікавить.

Важливим завданням для розвитку мовленнєвої творчості дітей є вміння переказувати. Уже в старшій групі діти переказують відомі їм казки та коротенькі оповідання. Твори для переказів потрібно добирати нескладні, з цікавим змістом, художні, написані образно і зрозумілою дітям мовою. Переказуючи літературний твір-казку, оповідання, дитина збагачує свою мову, глибше усвідомлює зміст твору, його образи. Дуже добре переказують діти народні казки про тварин. Казка захоплює їх своєю художньою мовою, дієвістю, повторенням виразів, розмов, пісеньками («Колобок», «Рукавичка», «Коза-Дерева»).

Які ж вимоги ставляться до переказу?

Дитина повинна переказувати зміст твору, не пропускаючи істотних деталей, правильно розуміти смислове значення його провідної ідеї. Якщо на це не звертати уваги, дитина звикне поверхово сприймати зміст творів і часто в подальшому його спотворюватиме.

Хочеться сказати ще кілька слів про художні твори, з якими знайомимо дошкільнят. Спочатку варто добирати такі казки, які ви можете не читати, а переповідати дітям. Це дасть змогу бачити очі дітей, їхню реакцію на вашу розповідь. Хіба, утупившись у книжку, допоможеш собі мімікою, жестами? Не уривайте свій переказ перекладом чи поясненням, адже так порушується цілісне сприймання твору. Не переймайтесь через те, що дитина щось не розуміє: окремі незнайомі слова звучатимуть в її свідомості немовби чарівна музика, збуджуватимуть цікавість, стимулюватимуть процес пізнання.

Розповівши чи прочитавши казку, завжди слід ставити заздалегідь продумані запитання, щоб з'ясувати, чи зрозуміла дитина зміст твору. Запропонуйте дитині переказати казку комусь із рідних чи друзів. Стежте за мовою дітей, за правильністю побудови речень, за тим, щоб вони не пропускали істотних деталей. Самостійне придумування казок сприяє розвитку творчих здібностей дітей, що є одним із важливих завдань виховання молодого покоління. Підготовча робота до таких самостійних розповідей проводиться з чотирирічного віку. Дітей навчають описувати іграшку, картинку, переказувати відому їм казку, невеликі літературні твори, придумувати оповідання самостійно. Тема казки має бути близькою дітям, пов'язаною з їхніми інтересами, захоплювати їх. Лише за цієї умови активно працює творча думка дітей, вони пригадують різні події та ситуації з власного досвіду, комбінують їх, створюють нові. Під час цієї роботи розвивається мовлення дітей. Для того щоб дитині було легше складати казку

або оповідання, дорослому слід підказати різні варіанти розвитку подій у своїх казках. Наприклад, пропонуючи дитині тему «За грибами, ягодами», слід зазначити: хто пішов до лісу? Для чого вони (діти) пішли до лісу? Що з ними трапилось? Кого зустріла дівчинка, коли повернулася назад додому? Хто їй допоміг?

Дуже корисно, коли дорослий розповідає початок казки, а дитина придумує її кінцівку. Діти люблять вигадувати кінцівки відомих їм казок. Наприклад, коли Лисичка хотіла з'їсти Колобка, то поламала зуби, адже він котився по стежині на сонечку і засох.

Для створення казки потрібно не лише вміти визначати ті завдання, що постають перед персонажами у нових умовах, але й бачити шляхи їх розв'язання. Рівень знань дорослого щодо прийомів та методів творчої діяльності має бути досить високим.

Для того щоб фантазуючи навчитись змінювати казку, характер героїв, спосіб мислення, дії, зовнішність, слід навчитись роботи сміливі припущення, абстрагуватись.

Роботу з перетворення казки слід будувати за пропонованою схемою. Перш за все слід коротко відновити зміст казки, визначити основні риси характеру персонажів, особисті якості, суттєві дії в перебігу сюжету, спосіб дій. Потім, прийнявши один із запропонованих варіантів оновлення характеристик персонажів, зробити припущення:

- до чого призведуть вчинки героїв;
- які події можуть відбутися внаслідок тих чи інших змін;
- як може змінитися сюжет казки;
- які нові проблеми постануть перед персонажами;
- які нові можливості з'являться в них через зміну їхніх особистих якостей (розумових, духовних, фізичних), щоб змінити ситуацію на краще, знайти вихід зі скрутного становища.

Готуючись до створення нової казки, визначте: які риси героїв подобаються, а які – ні; які вчинки героїв вважаються гідними наслідування, а які – ні. Поміняйте місцями добрих та поганих персонажів або уявіть якісь зовсім незвичайні ситуації для сюжету казки. До цієї серйозної роботи можна залучати друзів, сестру або братика. Створювати казку – це цікава справа!

При правильному підході за допомогою казок можна вирішити такі проблеми: лінь, неакуратність, обман, агресія, небажання ходити в садок.

Поради для батьків

У разі серйозних фобій або появи нового члена сім'ї краще скористатися допомогою професіонала.

Розглянемо, як вдома мама може використовувати елементи терапії казками для дитини-дошкільника. Найчастіше малюкові мало просто послухати текст казки. Важливо, щоб батьки обговорили його з ним, допомогли розібратися в тих уроках, які дають сюжет і герої.

Розмірковуючи з сином або дочкою над кожною прочитаною казкою, можна сформувати у них так званий «банк життєвих ситуацій» – тобто того, як можна і не можна вступати до різних випадках. Чим частіше подібні обговорення відбуватимуться, тим швидше дитина отримає необхідний життєвий досвід. Тим самим батьки підготують його до самостійної подальшого життя, допоможуть сформувати систему цінностей.

Якщо дитина просить маму розповісти одну і ту ж казку кілька разів, прохання слід виконати, оскільки вона говорить про важливість даного сюжету для крихти.

Які казки вибирати?

Розглянемо приклади казок і вимоги до них. Для дошкільнят та дітей 6 років підійдуть такі варіанти:

- побутові («Курочка ряба», «Колобок», «Каша з сокири»);
- чарівні («Морозко», «Кіт у чоботях»);
- героїчні («Добриня і Змій», «Ілля Муромець»);
- повчальні («Лисиця і журавель», «Золота рибка»).

Це можуть бути як усні народні, так і авторські твори. Головне, щоб вони відповідали наступним вимогам:

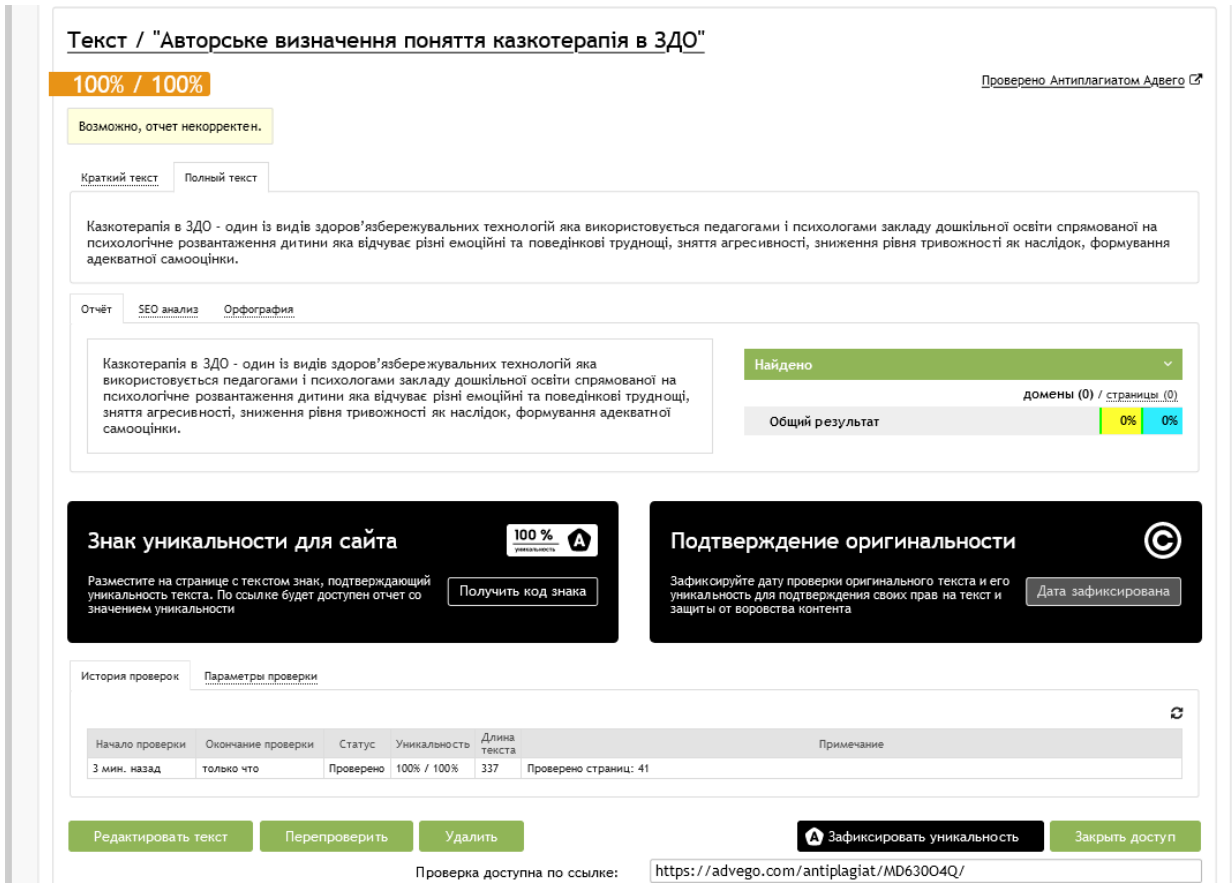
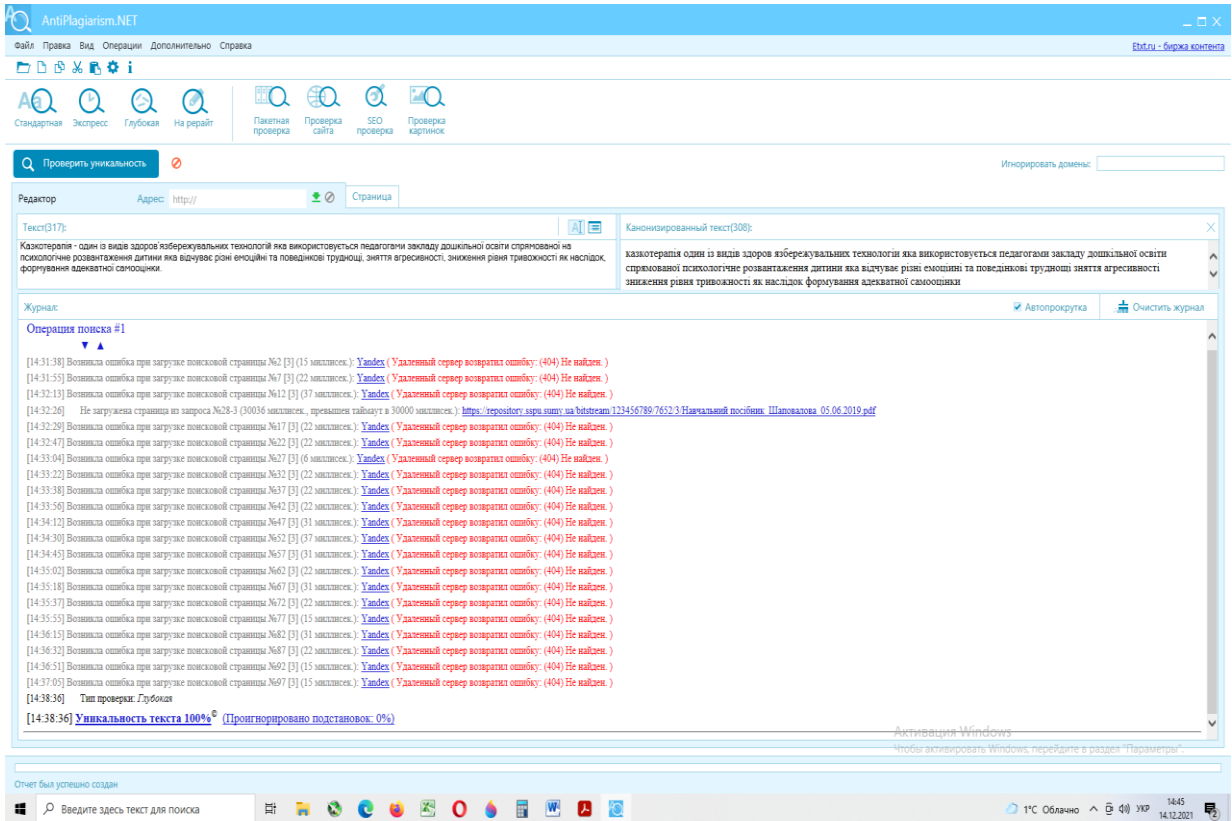
- Герої були зрозумілі і цікаві дітям. Відмінний варіант, якщо дійовою особою є ровесник. Слід враховувати і вікову специфіку: для 2-3 років кращі герої-тварини, в 4 роки слід вводити елемент чарівництва, в 5 років чарівні казки вже стають основними.

- Персонажі мають чітко поділятися на позитивних і негативних. В силу віку дітям поки важко судити про те, що чесний і добрий чоловік в певних обставинах не завжди надходить добре. Тому в відібраному матеріалі все повинно бути доступно і однозначно.

- Сам текст слід вибирати цікавий дитині, близький йому по тематиці і захопленням.

- Тематика має бути актуальною. Заняття проводиться з певною метою, для вирішення якоїсь проблеми дитини (агресивність, сором'язливість, фобії), матеріал треба підібрати таким чином, щоб висвітлювати ці аспекти.

- Наявність розв'язки. Проблема обов'язково має бути вирішена, оскільки тільки так дитина отримає конкретний алгоритм дій. При наявності фантазії мама може написати казку самостійно, але можна використовувати готові твори.

ДОДАТОК К

Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності
«Дошкільна освіта», працівників закладів дошкільної освіти та батьків

УДК (072) 373.2:82-343615.85

Рецензенти:

Міненко А.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Олексієнко В.В. – завідувач Чернігівського ДНЗ № 26.

Кошель А.П., Наливайко Н.В.

Використання казкотерапії в освітньому процесі закладів дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна освіта», працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів. ФОП Баликіна С.М., 2021 – 44 с.

Навчально-методичний посібник створено для системи дошкільної освіти і містить матеріали щодо використання методу казкотерапії у роботі з дітьми дошкільного віку. У навчально-методичному посібнику проаналізовано науково-педагогічну літературу з даної проблеми; упорядковано і систематизовано напрацювання, методичні рекомендації щодо використання казкотерапії в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. Навчально-методичні розробки та цікавий додатковий матеріал щодо використання сідетики в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Навчально-методичний посібник рекомендований студентам спеціальності «Дошкільна освіта», методистам, вихователям, практичним психологам, музичним керівникам закладів дошкільної освіти, викладачам педагогічних коледжів і університетів та батькам.

© Кошель А.П. 2021р.
© Наливайко Н.В. 2021р.

ЗМІСТ

	стор.
Вступ.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ	
КАЗКОТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1 КАЗКОТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ.....	6
1.2 ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА КАЗКОТЕРАПІЇ. ЩО ТАКЕ КАЗКОТЕРАПІЯ?.....	7
1.3 ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ КАЗКОТЕРАПІЇ.....	9
РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ	
МУЗИКОТЕРАПІЇ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ	
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	11
2.1 ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У ДИТЯЧОМУ САДКУ.....	11
2.2 ОСНОВНІ ВИДИ КАЗОК, ЇХ СТРУКТУРА ТА ТЕМАТИКА	13
2.3 СТРУКТУРА КАЗОК	15
2.4 ТЕМИ, ЩО ПОРУШУЮТЬСЯ В КАЗКАХ	16
2.5 ПРИЙОМИ РОБОТИ З КАЗКОЮ.....	18
2.6 ІГРИ, ВПРАВИ В РОБОТІ З ДОРΟΣЛИМИ.....	20
2.7 ПРОЕКТ ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	23
2.8 КОНСУЛЬТАЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ.....	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ**КОШЕЛЬ АННА ПАВЛІВНА**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

НАЛИВАЙКО НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

**ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Дошкільна
освіта», працівників закладів дошкільної освіти та батьків.

Підписано до друку 05.12.2021 р. Формат 60x90/16

Обсяг 2,75 друк. арк.

Наклад 20 прим. Зам. № 586/12

ФОП Баликіна С.М.
м. Чернігів, пров. 1-го Травня, 2а
Тел.: (068) 152-87-63
0462print@ukr.net